

De administratieve lasten in België voor 2022

Februari 2024

Chantal Kegels, ck@plan.be

Abstract – Deze publicatie presenteert de kwantitatieve en kwalitatieve resultaten van de enquête over de administratieve lasten van Belgische ondernemingen en zelfstandigen in 2022

Jel Classification – D73, D78, H10

Keywords – Administratieve lasten, Administratieve vereenvoudiging

Inhoudstafel

Synthese	1
1. Inleiding: 22 jaar ramen van de administratieve lasten	4
2. Methodologie	6
2.1. Kader van de enquête	6
2.2. De vragenlijsten	7
3. Resultaten van de enquête over de administratieve lasten bij de ondernemingen	9
3.1. De kosten van de administratieve verplichtingen	9
3.1.1. Beschrijving	9
3.1.2. Resultaten	10
3.2. De kwaliteit van de regelgeving	16
3.3. De kwaliteit van de administratie	17
3.4. Waardering van de vereenvoudigingsinitiatieven	19
4. Resultaten van de enquête over de administratieve lasten bij de zelfstandigen.....	22
4.1. De kosten van de administratieve verplichtingen	22
4.1.1. Beschrijving	22
4.1.2. Resultaten	22
4.2. De kwaliteit van de regelgeving	26
4.3. De kwaliteit van de administratie	28
4.4. Waardering van de vereenvoudigingsinitiatieven	29
5. Vergelijking van de resultaten uit de enquêtes van 2000 tot 2022	31
5.1. Inleiding	31
5.2. Vergelijking van de resultaten: de ondernemingen	32
5.2.1. De kosten van de administratieve verplichtingen	32
5.2.2. De kwaliteit van de administratieve verplichtingen	36
5.3. Vergelijking van de resultaten: de zelfstandigen	39
5.3.1. De kosten van de administratieve verplichtingen	39
5.3.2. De kwaliteit van de administratieve verplichtingen	43
Bijlagen	45
Bijlage 1 Definitie van de administratieve lasten per regelgevingsdomein	45
Bijlage 2 Schattingsmethode	47
Bijlage 3 Gevoeligheidsanalyse	49
Bijlage 4 Voorbeeld van vragenlijst	51

Lijst van tabellen

Tabel 1	Totale kosten van de administratieve verplichtingen voor de ondernemingen in 2022	10
Tabel 2	Verdeling van de totale kosten volgens ondernemingsgrootte en soort kosten	10
Tabel 3	Verdeling van de totale kosten volgens regelgevingsdomein	11
Tabel 4	Mening van de ondernemingen over de evolutie van de administratieve kosten tijdens de afgelopen twee jaar volgens regelgevingsdomein en per gewest	15
Tabel 5	Kennis van de zeven vereenvoudigingen volgens ondernemingsgrootte	19
Tabel 6	Gebruik van de zeven vereenvoudigingen volgens ondernemingsgrootte	20
Tabel 7	Waardering van de zeven vereenvoudigingen	20
Tabel 8	Waardering van de zeven vereenvoudigingen volgens ondernemingsgrootte	21
Tabel 9	Totale kosten van de administratieve verplichtingen voor de zelfstandigen in 2022	22
Tabel 10	Verdeling van de totale kosten per sector en per type kosten	23
Tabel 11	Verdeling van de totale kosten volgens regelgevingsdomein	23
Tabel 12	Mening van de zelfstandigen over de evolutie van de administratieve lasten tijdens de afgelopen twee jaar volgens regelgevingsdomein en gewest	26
Tabel 13	Kennis van de zeven administratieve vereenvoudigingen door zelfstandigen	29
Tabel 14	Gebruik van de zeven vereenvoudigingen door de zelfstandigen	29
Tabel 15	Waardering van de zeven vereenvoudigingen	30
Tabel 16	Antwoordpercentage van de ondernemingen en zelfstandigen - Vergelijking	31
Tabel 17	Populatie van de ondernemingen en zelfstandigen - Vergelijking	32
Tabel 18	Totale kosten van de administratieve verplichtingen - Vergelijking	33
Tabel 19	Verdeling van de totale kosten van de administratieve lasten volgens de ondernemingsgrootte - Vergelijking	33
Tabel 20	Verdeling van de totale kosten van de administratieve lasten volgens regelgevingsdomein - Vergelijking	34
Tabel 21	Kwaliteit van de regelgeving per regelgevingsdomein - Vergelijking	37
Tabel 22	Kwaliteit van de contacten met de bevoegde administratie volgens regelgevingsdomein - Vergelijking	38
Tabel 23	Totale kosten van de administratieve verplichtingen - Vergelijking	40
Tabel 24	Verdeling van de totale kosten van de administratieve lasten van de zelfstandigen volgens regelgevingsdomein - Vergelijking	40
Tabel 25	Kwaliteit van de regelgeving volgens regelgevingsdomein - Vergelijking	43
Tabel 26	Kwaliteit van de contacten met de bevoegde administratie per regelgevingsdomein - Vergelijking	44
Tabel 27	Aantal ondernemingen in België in december 2022	47
Tabel 28	Aantal zelfstandigen in België in december 2022	47
Tabel 29	Schatting van de totale kosten en het betrouwbaarheidsinterval per klasse - 2022	48
Tabel 30	Gevoeligheidsanalyse: Gemiddelde totale kosten in 2022 geëxtrapoleerd naar de populatie van 2020	49

Lijst van figuren

Figuur 1	Verdeling van de interne en externe kosten volgens regelgevingsdomein	11
Figuur 2	Verdeling van de totale kosten volgens regelgevingsdomein en ondernemingsgrootte	12
Figuur 3	Gemiddelde totale kosten per werknemer volgens ondernemingsgrootte en regelgevingsdomein	12
Figuur 4	Gemiddelde totale kosten in % van de omzet volgens ondernemingsgrootte en regelgevingsdomein	13
Figuur 5	Gemiddelde totale kosten per werknemer volgens gewest en regelgevingsdomein	13
Figuur 6	Mening van de ondernemingen over de evolutie van de administratieve kosten tijdens de afgelopen twee jaren volgens regelgevingsdomein	15
Figuur 7	Kwaliteit van de regelgeving naargelang het regelgevingsdomein	16
Figuur 8	Kwaliteit van de contacten met de bevoegde administratie volgens regelgevingsdomein	18

Figuur 9	Verdeling van de interne en externe kosten volgens regelgevingsdomein	23
Figuur 10	Verdeling van de totale kosten volgens regelgeving en activiteitensector	24
Figuur 11	Gemiddelde totale kosten in % van de omzet volgens regelgevingsdomein en activiteitensector ...	24
Figuur 12	Gemiddelde totale kosten per zelfstandige volgens regelgevingsdomein en gewest	25
Figuur 13	Mening van de zelfstandigen over het verloop van de administratieve kosten tijdens de afgelopen twee jaar - volgens regelgevingsdomein	26
Figuur 14	Kwaliteit van de regelgeving volgens regelgevingsdomein	27
Figuur 15	Kwaliteit van de contacten met de administratie volgens regelgevingsdomein	28
Figuur 16	Raming van de kosten van de administratieve lasten die wegen op de ondernemingen met bijhorend betrouwbaarheidsinterval - Vergelijking	32
Figuur 17	Gemiddelde kosten per werknemer volgens ondernemingsgrootte en regelgevingsdomein - Vergelijking	34
Figuur 18	Gemiddelde kosten per werknemer, per gewest en per regelgevingsdomein - Vergelijking	35
Figuur 19	Raming van de kosten van de administratieve lasten die wegen op de ondernemingen met bijhorend betrouwbaarheidsinterval - Vergelijking	39
Figuur 20	Gemiddelde kosten in % van de omzet volgens sector en regelgevingsdomein - Vergelijking	41
Figuur 21	Gemiddelde kosten voor de zelfstandigen en gemiddelde kosten per werknemer in de kleine ondernemingen - Vergelijking	41
Figuur 22	Gemiddelde kosten per gewest en per regelgevingsdomein - Vergelijking	42
Figuur 23	Evolutie van de kosten van de administratieve lasten in constante euro's	50

Synthese

Op vraag van de ministerraad en in samenwerking met de Dienst voor Administratieve Vereenvoudiging (DAV) werd het Federaal Planbureau ermee belast een periodieke raming uit te voeren van de kosten van de administratieve lasten die wegen op de ondernemingen en de zelfstandigen in België. Die raming is gebaseerd op een enquête bij een representatieve steekproef van de te bestuderen populatie. Deze elfde enquête volgt dezelfde methodologie als de vorige tien enquêtes die peilden naar de administratieve lasten voor de jaren 2000 tot 2020. Naast het kwantitatieve deel bevat de enquête ook een belangrijk kwalitatief luik waarin de mening van de zelfstandigen en de ondernemingen over de problematiek van de administratieve lasten aan bod komt.

De totale kosten van de administratieve lasten voor de Belgische ondernemingen en zelfstandigen in 2022 worden in de enquête geraamd op 5,99 miljard euro. In vergelijking met de vorige enquête voor het jaar 2020 zijn deze kosten met 21% gestegen. Die evolutie vloeit voort uit een uiteenlopende beweging: de totale kosten stijgen voor de ondernemingen en dalen voor de zelfstandigen. Sinds de eerste enquête, die betrekking had op het jaar 2000 en de totale kosten van de administratieve lasten raamde op 8,57 miljard euro, zijn die kosten met 30% gedaald.

Uitgedrukt in procent van het bbp is het relatieve gewicht van de administratieve lasten die wegen op de ondernemingen en de zelfstandigen stabiel in 2022 ten opzichte van 2020. Het bereikt 1,08% in 2020 en 2022 na 1,60% in 2016, 1,66% in 2014 en 1,70% in 2012. In 22 jaar tijd is het relatieve gewicht van de administratieve lasten met meer dan twee derde verminderd, van 3,48% van het bbp in 2000 tot 1,08% van het bbp in 2022.

De kosten van de administratieve lasten voor de ondernemingen worden geraamd op 5,03 miljard euro in 2022. In vergelijking met 2020 zijn deze kosten met 32% gestegen, terwijl ze in 2020 met 39% gedaald

waren ten opzichte van 2016. Deze stijging is het gevolg van de stijging van de kosten van de administratieve lasten voor kleine en vooral middelgrote ondernemingen. Omgekeerd zijn de kosten van de administratieve lasten voor grote ondernemingen tussen 2020 en 2022 met 20% gedaald. In 2022 komt het grootste deel van de kosten van de administratieve lasten van de ondernemingen echter, net als in de vorige enquêtes, nog steeds voor rekening van de kleine ondernemingen, die ook de grootste groep in de populatie van ondernemingen vormen.

Wat de regelgeving betreft, dragen de tewerkstellingsregelgeving en de fiscale regelgeving het meest bij aan de totale kosten van de administratieve lasten voor de ondernemingen tussen 2020 en 2022, respectievelijk 40% en 39%. In 2022 genereert de fiscale regelgeving, net zoals het geval was in de vorige enquêtes, nog altijd het grootste deel van de kosten van de administratieve lasten, gevolgd door de tewerkstellingsregelgeving en ruim daarachter de milieuregelgeving. Tussen 2020 en 2022 wordt de stijging van de totale kosten van de administratieve lasten voor de ondernemingen verklaard door de stijging van de interne en externe kosten.

De kosten van de administratieve lasten voor de zelfstandigen worden geraamd op 0,96 miljard euro in 2022. In vergelijking met 2020 zijn deze kosten met 16% gedaald na een stijging van 32% tussen 2016 en 2020. Zowel de interne als de externe kosten dragen bij tot deze daling van de totale kosten, maar de externe kosten verhoudingsgewijs meer dan de interne kosten. De interne kosten blijven hoger dan de externe kosten, zoals het geval is geweest sinds 2000. De daling van de totale kosten van de administratieve lasten van de zelfstandigen is uitsluitend toe te schrijven aan de daling van de kosten van de fiscale administratieve lasten, terwijl de administratieve lasten voor de milieuregelgeving stijgen tussen 2020 en 2022. In 2020 bedraagt het aandeel van de fiscale regelgeving in de totale kosten 80% en dat van de milieuregelgeving 20%.

Sinds 2000 zijn de gemiddelde kosten voor de zelfstandigen telkens lager dan de gemiddelde kosten per werknemer van de kleine ondernemingen. Het verschil tussen deze twee soorten kosten neemt in 2022 af, zoals al het geval was in 2020. De afname van het verschil tussen deze twee soorten kosten wordt verklaard door het feit dat de gemiddelde kosten per werknemer van de kleine ondernemingen meer afnemen dan de gemiddelde kosten van de zelfstandigen.

Bekeken over de elf enquêtes zijn de ondernemingen en de zelfstandigen meer tevreden over de kwaliteit van de contacten met de betrokken administratie dan over de kwaliteit van de regelgeving op zich. Over de elf enquêtes beschouwd, behalen dezelfde stellingen de beste scores bij de ondernemingen en de zelfstandigen. Die stellingen hebben betrekking op de bekendmaking van de regelgeving en de kwaliteit van de antwoorden door de bevoegde administratie (naleving van de antwoordtermijn en antwoorden die voldoen aan de behoeften). De voornaamste kritiek van de ondernemingen en de zelfstandigen heeft betrekking op de flexibiliteit van de regelgeving om zich aan te passen aan alle omstandigheden wat betreft de kwaliteit van de regelgeving en op het gemakkelijk kunnen achterhalen en contacteren van de bevoegde dienst wat betreft de kwaliteit van de contacten met de betrokken administratie.

Naast die gemeenschappelijke trends duiken er verschillen op tussen de regelgevingsdomeinen door de elf enquêtes heen.

In het tewerkstellingsdomein verslechtert de beoordeling van de ondernemingen van de kwaliteit van de regelgeving en van de kwaliteit van de contacten met de administratie in 2022 ten opzichte van 2020. De gemakkelijker om de bevoegde dienst te contacteren wordt bijzonder problematisch met slechts 27%, of het laagste percentage ondernemingen sinds 2000 dat (volledig) akkoord gaat met deze stelling.

Voor de fiscale regelgeving is de beoordeling van de kwaliteit van de regelgeving stabiel in 2022 ten opzichte van 2020 voor de ondernemingen en de zelfstandigen en verbetert de kwaliteit van de contacten met de fiscale administratie.

Van de 7 vereenvoudigingsinitiatieven die ter beoordeling aan de ondernemingen en zelfstandigen zijn voorgelegd, zijn MyMinFin en e-Box duidelijk de meest bekende initiatieven en Hermes, Mercurius en e-Procurement de minst bekende. De meest bekende vereenvoudigingsinitiatieven worden ook gebruikt door het grootste aantal ondernemingen en zelfstandigen en krijgen de hoogste tevredenheidspercentages over hun gebruik. Omgekeerd tellen Mercurius en Hermes het meest ontevreden gebruikers bij de zelfstandigen en e-Procurement, Mercurius en Hermes bij de ondernemingen.

1. Inleiding: 22 jaar ramen van de administratieve lasten

Op vraag van de ministerraad en in samenwerking met de Dienst voor Administratieve Vereenvoudiging (DAV), werd het Federaal Planbureau ermee belast om elke twee jaar¹ een enquête uit te voeren om de kosten te ramen van de administratieve lasten die wegen op de Belgische ondernemingen en zelfstandigen. De eerste enquête werd in 2001 gehouden en bestreek het jaar 2000. Deze publicatie toont de resultaten van de laatste enquête die betrekking heeft op de kosten van de administratieve lasten voor 2022.

De techniek voor het ramen van de kosten van de administratieve lasten is dezelfde als die in de vorige enquêtes. Net zoals bij de enquête van 2021 heeft Statbel, het Belgische statistiekbureau, en niet langer het Federaal Planbureau, gezorgd voor de operationele aspecten van de enquête (verzenden van de vragenlijsten, ontwikkelen van de website om de antwoorden te coderen, enz.).

Net zoals tijdens de vorige edities bevat de enquête, naast het kwantitatieve deel, ook een belangrijk kwalitatief luik waarin de mening van de zelfstandigen en de ondernemingen over de problematiek van de administratieve lasten en hun vereenvoudiging aan bod komt.

Dit rapport presenteert de resultaten van de enquête die georganiseerd werd tussen 5 juni en 15 september 2023. Het heeft als doel de kwantitatieve en kwalitatieve trends te beschrijven, zonder de oorzaken ervan na te gaan. Dit rapport geeft dus geen enkele verklaring van de perceptie van de administratieve lasten bij de ondernemingen en de zelfstandigen.

Het eerste deel herhaalt in het kort welke methodologie wordt gebruikt om de omvang van de administratieve lasten te ramen. Voor een meer gedetailleerde beschrijving verwijzen we naar Planning Paper 92 over de administratieve lasten in België voor het jaar 2000².

In het tweede deel gaan we dieper in op de resultaten van de enquête over de administratieve lasten van de ondernemingen voor het jaar 2022. Het eerste deel is gewijd aan de analyse van de totale kosten van de administratieve lasten die op de ondernemingen wegen en van de twee onderliggende componenten: de interne en de externe kosten. Verder geven de ondernemingen ook hun mening over de evolutie van de administratieve lasten gedurende de afgelopen twee jaar. In het tweede deel worden de kwaliteitsindicatoren van de regelgeving geanalyseerd. Het volgende deel behandelt de kwaliteitsindicatoren van de contacten met de administratie die verantwoordelijk is voor de toepassing van de regelgeving. Het vierde deel toont de positie van de ondernemingen ten aanzien van enkele belangrijke vereenvoudigingsinitiatieven.

In het derde deel van dit rapport worden de resultaten van de enquête bij de zelfstandigen in België voorgesteld. Dat deel volgt dezelfde onderverdeling als het voorgaande deel.

---

¹ Met uitzondering van 2019, toen het Federaal Planbureau wegens de doorrekening van de federale verkiezingsprogramma's van de politieke partijen niet de nodige middelen kon vrijmaken om de enquête voor 2018 uit te voeren.

² Planning Paper 92 'De administratieve lasten in België voor het jaar 2000' kan gedownload worden vanuit de rubriek Publicaties van de website van het Federaal Planbureau (www.plan.be).

Het vierde deel vergelijkt de resultaten van de elf enquêtes die door het Federaal Planbureau werden georganiseerd. Na een korte inleiding wordt in een eerste onderdeel de vergelijking gemaakt van de resultaten vanaf het jaar 2000 tot 2022 voor de ondernemingen en een tweede onderdeel richt zich op de vergelijking van die resultaten voor de zelfstandigen.

2. Methodologie

2.1. Kader van de enquête

Op vraag van de ministerraad en in samenwerking met de Dienst voor Administratieve Vereenvoudiging (DAV) werd het Federaal Planbureau ermee belast om elke twee jaar een raming uit te voeren van de administratieve lasten die wegen op de ondernemingen en de zelfstandigen in België. Die raming is gebaseerd op een enquête bij een representatieve steekproef van ondernemingen en zelfstandigen. De eerste nationale enquête liep van 15 maart tot 1 juli 2001 en behandelde de administratieve lasten voor het jaar 2000. De elfde enquête, van 5 juni tot 15 september 2023, gaat over de administratieve lasten voor het jaar 2022. Alle enquêtes zijn op dezelfde methodologie gebaseerd.

De enquête is opgesteld voor een populatie van ondernemingen en zelfstandigen die actief waren in België in de loop van het jaar 2022, volgens Statbel, het Belgische statistiekbureau, dat verantwoordelijk is voor de trekking van de steekproef³. Een zelfstandige wordt in deze studie gedefinieerd als een persoon zonder werknemer⁴.

De enquête bij de ondernemingen omvat drie categorieën van administratieve lasten, namelijk tewerkstelling, milieu en fiscaliteit. Voor de zelfstandigen zijn er twee domeinen opgenomen: milieu en fiscaliteit.

De specifieke of eenmalige administratieve lasten, zoals bij de oprichting van een onderneming, worden hier niet in aanmerking genomen⁵. Ten slotte kan op basis van de enquête niet worden bepaald welk beleidsniveau aan de oorsprong ligt van de administratieve lasten (de federale overheid, de gewesten, de gemeenschappen, enz.).

De door Statbel samengestelde representatieve steekproef omvat 2 877 ondernemingen en 4 268 zelfstandigen die de vragenlijst per post hebben ontvangen⁶. Er zijn twee antwoordmogelijkheden voorzien: een papieren versie terugsturen in de voorgefrankeerde enveloppe of elektronisch via een hiervoor ontwikkelde website. De respons bedroeg 19,2% voor de ondernemingen, waarvan 84% via de website heeft geantwoord, en 9,6% voor de zelfstandigen, waarvan 60% via de website heeft geantwoord.

De steekproef van de ondernemingen werd onderverdeeld in drie grootteklassen (klein, middelgroot en groot) en in twee activiteitscategorieën (industrie en diensten). De steekproef bij de zelfstandigen werd onderverdeeld in vier activiteitscategorieën (landbouw, industrie, bouw en diensten).

Zonder rekening te houden met de stratificatie, werd een steekproef opgesteld die representatief is voor de populatie van ondernemingen en zelfstandigen in de drie Belgische gewesten (Vlaams, Waals en Brussels Hoofdstedelijk Gewest).

³ Statbel heeft in 2008 zijn methodologie voor de samenstelling van de populatie van ondernemingen en zelfstandigen gewijzigd, wat een discontinuïteit veroorzaakt ten opzichte van de populatie uit de voorgaande enquêtes.

⁴ De zelfstandigen in bijberoep worden dus niet in aanmerking genomen in deze enquête.

⁵ Bijlage 1 geeft toelichting bij de precieze inhoud van de administratieve lasten voor elk behandeld regelgevingsdomein.

⁶ Een onderneming of een zelfstandige kon slechts één vragenlijst ontvangen om zo de druk van de administratieve lasten voor het invullen van de enquête te beperken.

2.2. De vragenlijsten

Er werden dus drie soorten vragenlijsten voorbereid:

- een vragenlijst over de administratieve lasten inzake fiscaliteit;
- een vragenlijst over de administratieve lasten inzake milieu;
- een vragenlijst over de administratieve lasten inzake tewerkstelling.

Voor elk van de drie regelgevingsdomeinen omvat elke vragenlijst twee grote luiken: een kwantitatief luik op basis waarvan een monetaire schatting van de administratieve lasten kan worden gemaakt en een kwalitatief luik waarin de mening en de kennis van de ondernemingen en de zelfstandigen over de administratieve lasten aan bod komen. Een voorbeeld van een vragenlijst is weergegeven in bijlage 4.

Het kwantitatieve luik omvat een reeks vragen en op basis van de antwoorden op die vragen kunnen de totale kosten van de administratieve verplichtingen worden berekend. Die totale kosten bestaan uit de som van de interne en de externe kosten. De interne kosten zijn de uren die door het personeel of de zelfstandige besteed worden aan het vervullen van de formaliteiten. Die uren worden gevaloriseerd volgens de uurloonkosten zoals die uit de enquête naar voren komen. De externe kosten omvatten de externe uitgaven die nodig zijn om aan de administratieve verplichtingen te voldoen. De totale kosten in elke vragenlijst worden vervolgens opgeteld en geëxtrapoleerd over de totale populatie van zelfstandigen en ondernemingen⁷.

De kwalitatieve indicatoren zijn ingedeeld in twee grote categorieën: indicatoren voor de kwaliteit van de regelgeving op zich en indicatoren voor de kwaliteit van de contacten met de administraties die verantwoordelijk zijn voor de toepassing van de regelgeving. Voor beide categorieën is de vraagstelling dezelfde: de onderneming of de zelfstandige moet zijn mening geven over een aantal stellingen door één van de volgende mogelijkheden aan te kruisen: ‘volkomen eens’, ‘min of meer eens’, ‘eerder niet akkoord’, ‘helemaal niet akkoord’ of ‘geen mening’.

Voor de kwaliteit van de regelgeving gaat het om de volgende stellingen:

- De regelgevingen worden u meegedeeld voordat ze zijn goedgekeurd;
- Ze zijn gemakkelijk te begrijpen;
- Hun doelstellingen zijn duidelijk;
- Ze zijn voldoende aangepast aan alle omstandigheden;
- Ze worden u tijdig genoeg meegedeeld opdat ze nageleefd kunnen worden;
- Ze vertonen een goede onderlinge samenhang;
- Ze gaan gepaard met adequate en duidelijke informatie.

---

⁷ De verschillende stappen worden toegelicht in bijlage 2.

Wat de kwaliteit van de contacten met de administraties betreft, gaat het om de volgende stellingen:

- Het is gemakkelijk te achterhalen tot welke dienst men zich moet wenden;
- De bevoegde diensten zijn gemakkelijk te contacteren;
- De administratie geeft nauwkeurige antwoorden;
- De administratieve beslissingen zijn duidelijk gemotiveerd;
- De administratie antwoordt binnen een voorziene termijn;
- De antwoorden zijn steeds dezelfde, wie er ook gecontacteerd wordt;
- De verkregen antwoorden beantwoorden aan uw behoeften.

Een volgende vraag aan de ondernemingen en zelfstandigen betrof hun perceptie over de evolutie van de administratieve lasten gedurende de voorbije twee jaar (2021 en 2022).

Ten slotte werd gepeild naar hun mening over de 7 vereenvoudigingsinitiatieven door een keuze te maken tussen 'ontevreden', 'neutraal', 'tevreden'. De bevroagde personen kunnen ook aangeven dat ze het vereenvoudigingsinitiatief niet kennen of dat ze er geen gebruik van maken. Er werden zeven vereenvoudigingsinitiatieven ter beoordeling voorgelegd aan de ondernemingen en zelfstandigen: e-Box Enterprise, MyMinFin, MyEnterprise, Biztax, e-Procurement, Mercurius en Hermes.

3. Resultaten van de enquête over de administratieve lasten bij de ondernemingen

In dit deel worden de resultaten van de enquête voorgesteld die werd gehouden bij een representatieve steekproef van Belgische ondernemingen die actief waren in 2022. Het betreft enerzijds een kwantitatief luik waarin de kosten van de administratieve lasten worden geraamd en anderzijds een kwalitatief luik waarin dieper wordt ingegaan op de perceptie van de kwaliteit van de regelgeving en van de kwaliteit van het contact met de bevoegde administratie.

3.1. De kosten van de administratieve verplichtingen

3.1.1. Beschrijving

De kosten van de administratieve lasten bij de ondernemingen worden hier gedefinieerd als de kosten van de procedures en de verplichtingen die wegen op de ondernemingen en die ze ofwel zelf vervullen ofwel aan een externe dienst uitbesteden om de regelgevingen inzake fiscaliteit, milieu en tewerkstelling na te leven. Die administratieve kosten worden uitgedrukt in euro en omvatten dus zowel de tijd als de middelen die de onderneming of de externe diensten nodig hebben om de regelgeving te begrijpen, de inlichtingen te verzamelen, te verwerken, voor te stellen of te bewaren, alsook om de nodige formulieren in te vullen. Zo omvatten ze bijvoorbeeld de administratieve kosten voor de belastingaangifte, maar de betaling van de belastingen op zich mag niet gezien worden als administratieve lasten en wordt dus niet in aanmerking genomen in de raming ervan. De uitgaven voor de aankoop van materieel of installaties om aan de regelgeving te voldoen, worden ook niet beschouwd als administratieve kosten.

De totale kosten van de administratieve lasten zijn de interne en externe kosten samengeteld. De interne kosten zijn de uren die het personeel besteedt aan het vervullen van de administratieve formaliteiten. Die uren worden gevaloriseerd volgens de uurloonkosten zoals die uit de enquête naar voren komen⁸. De externe kosten omvatten de uitgaven voor een externe dienst die de nodige administratieve formaliteiten voor de onderneming in orde brengt.

De totale kosten, voor elke enquête berekend als de som van de interne en de externe kosten, worden samengeteld om tot het totaal aan kosten van de administratieve lasten te komen. Die totale kosten (dus de som van de drie regelgevingsdomeinen) worden ten slotte geëxtrapoleerd over de totale populatie van ondernemingen, rekening houdend met het aantal ondernemingen in elke klasse van de steekproef (zie bijlage 2 voor meer informatie over het relatieve belang van elke klasse).

De resultaten van de enquête worden ook voorgesteld volgens de grootte van de ondernemingen (klein, middelgroot en groot). Om die resultaten juist te interpreteren, moet er rekening worden gehouden met het relatieve belang van elke grootteklasse in de populatie. In de loop van het jaar 2022 hadden 167 218 ondernemingen 1 tot 9 werknemers, 29 639 ondernemingen 10 tot 249 werknemers en 1 268 grote ondernemingen meer dan 249 werknemers.

---

⁸ De berekening gebeurt dus op basis van de eigen uurloonkosten per onderneming.

3.1.2. Resultaten

a. De totale kosten

De administratieve lasten van de ondernemingen die voortvloeien uit de regelgevingen inzake tewerkstelling, fiscaliteit en milieu worden in 2022 geraamd op 5,03 miljard euro, of 0,91% van het bbp. Tabel 1 geeft de opdeling van dat bedrag in interne en externe kosten. Het aandeel van de interne kosten in de totale kosten is iets hoger dan dat van de externe kosten, respectievelijk 56% en 44%.

Tabel 1 Totale kosten van de administratieve verplichtingen voor de ondernemingen in 2022

Aantal ondernemingen	Soort kosten	In miljard euro	In % van het bbp
198 125	Totale kosten (betrouwbaarheidsinterval)	5,03 (3,4-6,7)	0,91 (0,6-1,2)
	Interne kosten	2,81	0,51
	Externe kosten	2,22	0,40

De cijfers tussen haakjes geven het 90%-betrouwbaarheidsinterval van de totale kosten voor de administratieve procedures. Dat betekent dat er 9 kansen op de 10 zijn dat de werkelijke waarde van de kosten zich binnen het gegeven interval bevindt.

Gelet op het groot aantal kleine ondernemingen in de populatie van Belgische ondernemingen⁹, vormen de administratieve lasten voor die ondernemingen een belangrijk aandeel van de totale kosten: namelijk 48,9% tegenover 41,3% voor de middelgrote ondernemingen en 9,8% voor de grote ondernemingen.

Uit tabel 2 blijkt dat het aandeel van de interne kosten groter is dan dat van de externe kosten, behalve voor de kleine ondernemingen. Dit aandeel neemt toe met de ondernemingsgrootte, aangezien grote ondernemingen meer administratieve formaliteiten intern afhandelen dan middelgrote ondernemingen, die zelf ook meer administratieve formaliteiten intern afhandelen dan kleine ondernemingen.

Tabel 2 Verdeling van de totale kosten volgens ondernemingsgrootte en soort kosten
In miljard euro en in %

Grootte	Totale kosten (in miljard euro)	In % van de totale lasten	Soort kosten	In miljard euro
Klein	2,46	48,9	Interne kosten	1,18
			Externe kosten	1,28
Middelgroot	2,08	41,3	Interne kosten	1,29
			Externe kosten	0,79
Groot	0,49	9,8	Interne kosten	0,34
			Externe kosten	0,15
Totaal	5,03	100,0	Interne kosten	2,81
			Externe kosten	2,22

Als we de totale kosten opsplitsen per regelgevingsdomein (tabel 3), zien we dat de bepalingen in verband met de fiscale regelgeving het leeuwendeel van de administratieve lasten vormen. Die vaststelling is toe te schrijven aan de belangrijke plaats die dit type lasten inneemt voor kleine en middelgrote ondernemingen, terwijl voor grote ondernemingen de regelgeving inzake tewerkstelling de meeste administratieve lasten met zich meebrengt.

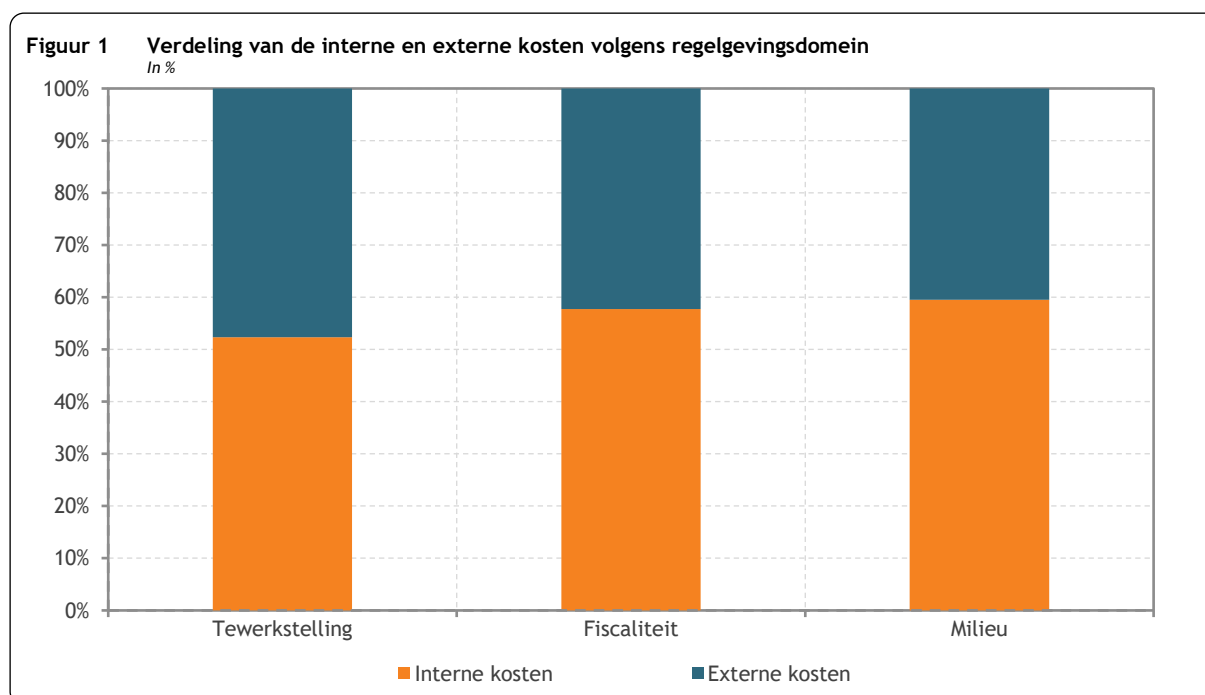
⁹ 84% van de Belgische ondernemingen zijn kleine ondernemingen, hier gedefinieerd als ondernemingen met 1 tot 9 werknemers.

Tabel 3 Verdeling van de totale kosten volgens regelgevingsdomein
In %

Soort regelgeving	In % van de totale kosten
Tewerkstelling	37,0
Fiscaliteit	53,6
Milieu	9,4

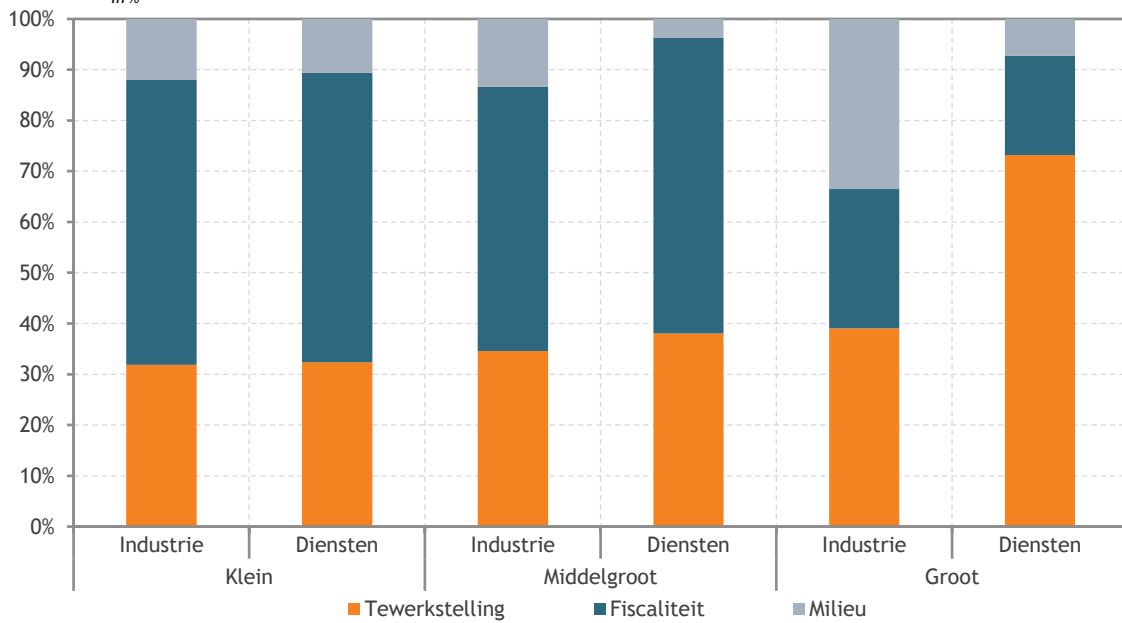
De resultaten zijn gebaseerd op het gemiddelde van de antwoorden uit de steekproef.

Als we de totale kosten opsplitsen in interne en externe kosten per regelgevingsdomein (figuur 1), blijkt dat de interne kosten een groter aandeel hebben in de totale kosten dan de externe kosten in alle regelgevingsdomeinen, en vooral het milieudomein waarin het aandeel van de interne kosten 59,5% van de totale kosten bedraagt.

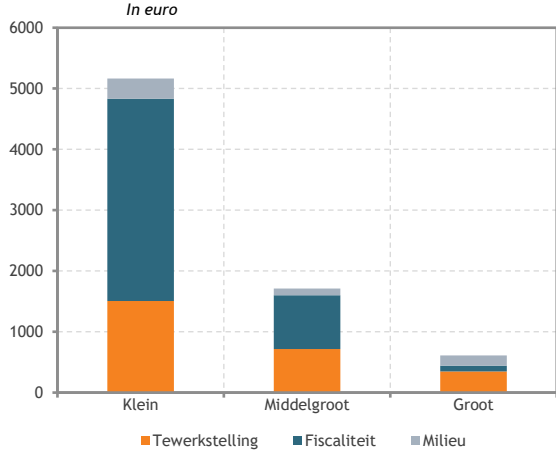
Figuur 2 toont het relatieve belang van elk regelgevingsdomein voor elke ondernemingsgrootte uit de steekproef. De fiscaliteit vormt het grootste onderdeel van de administratieve kosten voor de kleine en middelgrote ondernemingen, ongeacht de activiteitssector, terwijl tewerkstelling het grootste deel van de administratieve lasten voor haar rekening neemt in de grote ondernemingen, ongeacht de aard van de activiteiten maar toch in het bijzonder in de diensten. Dat komt natuurlijk doordat administratieve lasten inzake tewerkstelling afhankelijk zijn van het aantal werknemers en grote ondernemingen meer mensen tewerkstellen. De milieuregelgeving zorgt relatief gezien voor de minste administratieve lasten, ongeacht de ondernemingsklasse, met uitzondering van de grote ondernemingen in de industrie waarvoor de milieuregelgeving meer administratieve lasten veroorzaakt dan de fiscale regelgeving. De administratieve lasten inzake milieu wegen relatief meer door voor de ondernemingen in de industrie, ongeacht hun grootte.

Figuur 2 Verdeling van de totale kosten volgens regelgevingsdomein en ondernemingsgrootte
In %

De resultaten zijn gebaseerd op het gemiddelde van de antwoorden uit de steekproef.

Figuur 3 Gemiddelde totale kosten per werknemer volgens ondernemingsgrootte en regelgevingsdomein
In euro

De resultaten zijn gebaseerd op het gemiddelde van de antwoorden uit de steekproef.

Wanneer de gemiddelde totale kosten per werknemer bekeken worden volgens ondernemingsgrootte en regelgeving, kunnen we uit figuur 3 duidelijk afleiden dat de administratieve lasten per werknemer het hoogst zijn voor kleine ondernemingen (<10 werknemers). Gelet op het feit dat een deel van de administratieve lasten geen verband houdt met het aantal werknemers en aangezien het aantal personen in dienst lager is voor de kleine ondernemingen dan voor de grote, lijkt het logisch dat de administratieve lasten per werknemer dalen met de grootte van de onderneming.

De fiscale regelgeving veroorzaakt de grootste administratieve lasten per werknemer, zowel bij

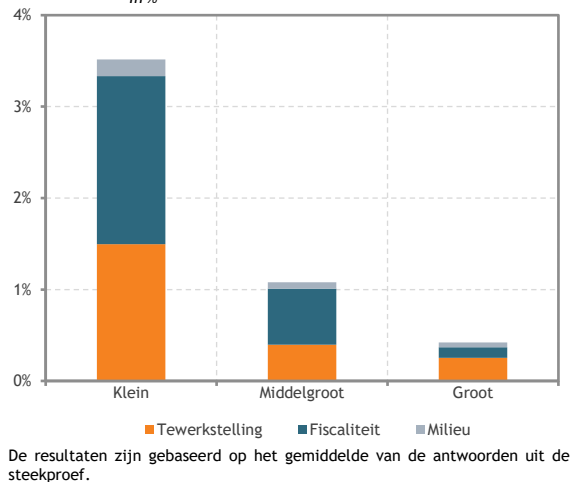
de kleine als bij de middelgrote ondernemingen. Bij de grote ondernemingen, daarentegen, heeft de tewerkstellingsregelgeving het grootste aandeel in de totale kosten per werknemer.

Het feit dat de kleine ondernemingen proportioneel meer te maken krijgen met administratieve lasten, wordt nog duidelijker als we de administratieve kosten per werknemer berekenen per gewerkt uur in plaats van per jaar¹⁰. De kosten van de administratieve lasten, zoals ze in de enquête worden aangegeven, zorgen voor bijkomende uurloonkosten van 2,69 euro voor de kleine ondernemingen, van 0,89 euro voor de middelgrote ondernemingen en van 0,32 euro voor de grote ondernemingen.

¹⁰ Het gaat om een schatting die gebaseerd is op 1 920 gepresteerde uren per jaar en per werknemer.

Figuur 4 Gemiddelde totale kosten in % van de omzet volgens ondernemingsgrootte en regelgevingsdomein
In %

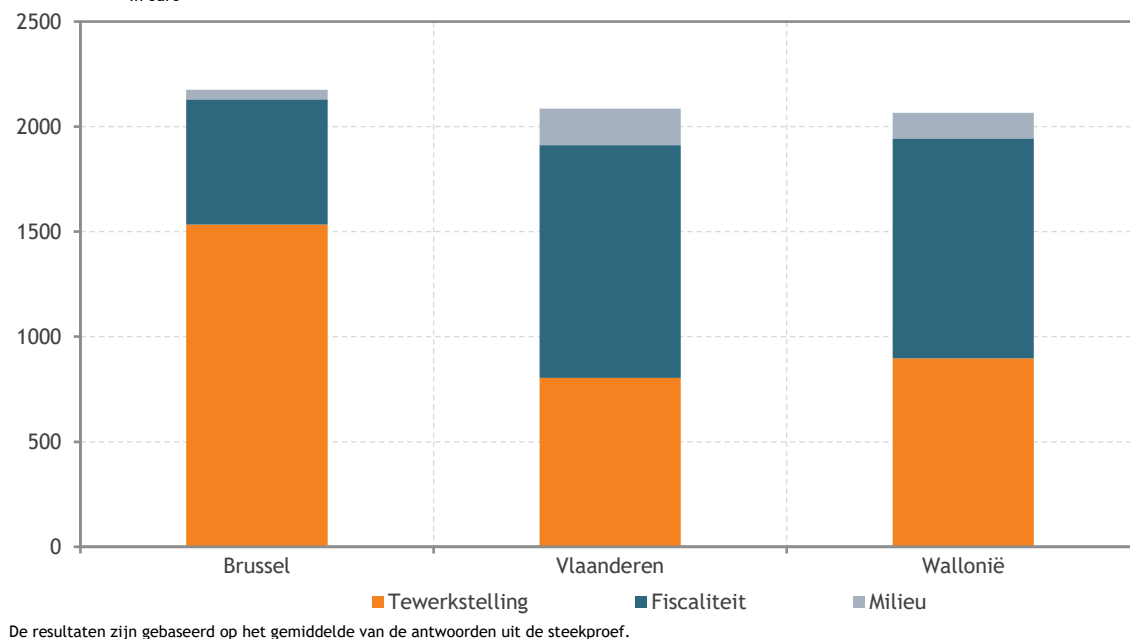
De kleine ondernemingen hebben ook de hoogste administratieve lasten indien die gemeten worden als percentage van de omzet (figuur 4). Het aandeel van de administratieve lasten als percentage van de omzet is aanzienlijk lager voor middelgrote en grote ondernemingen.

In termen van regelgevingsdomein genereert de tewerkstellingsregelgeving de grootste administratieve lasten voor de grote ondernemingen, terwijl dat voor de kleine en middelgrote ondernemingen de fiscale regelgeving is.

De antwoorden van de ondernemingen kunnen ook per gewest opgedeeld worden, maar men

dient voorzichtig te zijn met de interpretatie van de resultaten¹¹.

Figuur 5 Gemiddelde totale kosten per werknemer volgens gewest en regelgevingsdomein
In euro

Uit figuur 5 blijkt dat de Brusselse ondernemingen menen de hoogste gemiddelde kosten per werknemer te hebben en de Waalse ondernemingen de laagste gemiddelde kosten per werknemer, maar de resultaten zijn vrij gelijkaardig tussen de drie gewesten. In Vlaanderen en Wallonië zorgt de fiscale regelgeving voor het grootste deel van de gemiddelde kosten per werknemer, terwijl in Brussel de tewerkstellingsregelgeving grotendeels domineert. De administratieve bepalingen inzake milieu zorgen voor het kleinste aandeel in de totale kosten per werknemer in de drie gewesten.

¹¹ De opsplitsing van de ondernemingen per gewest gebeurde op basis van de vestigingsplaats van de maatschappelijke zetel. De meeste administratieve lasten worden immers ervaren waar de maatschappelijke zetel gevestigd is. Het aantal antwoorden is bijzonder laag voor het Brussels Hoofdstedelijk Gewest.

b. Evolutie van de totale kosten van de administratieve lasten

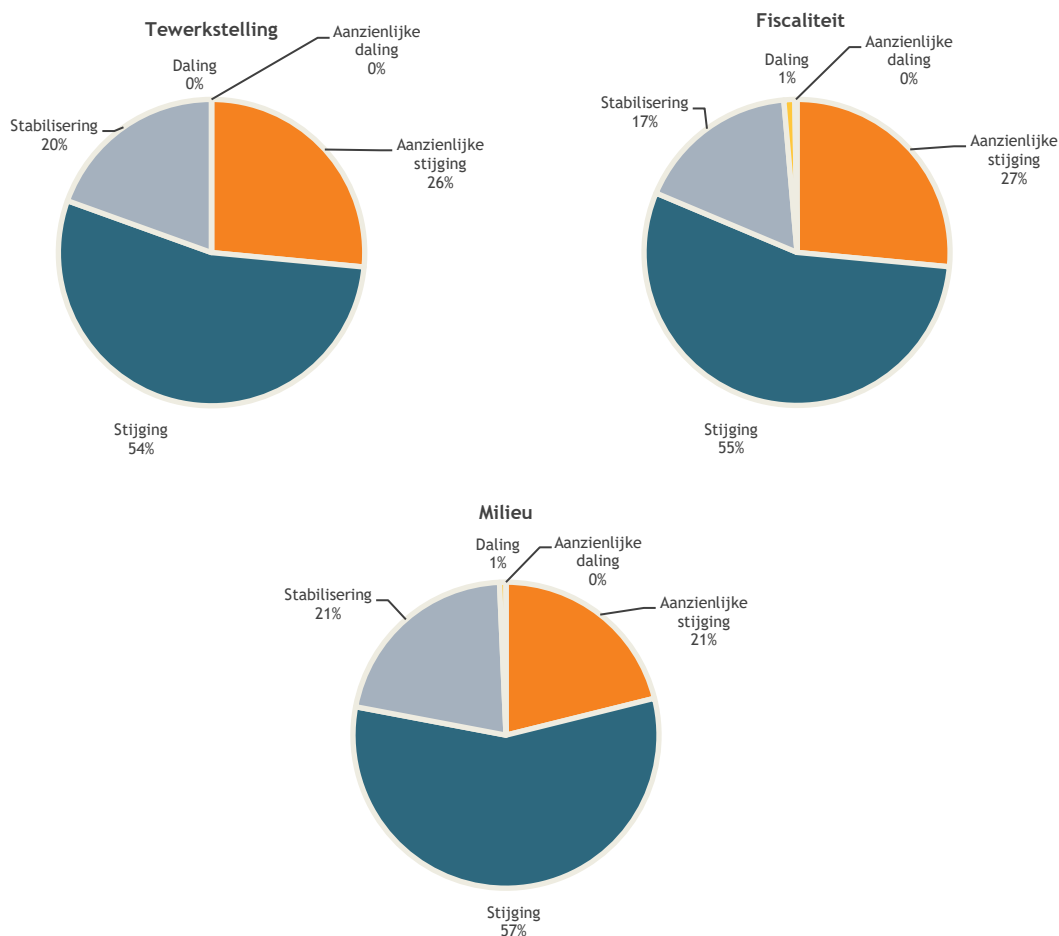
In de enquête werd de ondernemingen ook naar hun mening gevraagd over de evolutie van de totale administratieve lasten gedurende de afgelopen twee jaar (2021 en 2022). De resultaten zijn weergegeven in figuur 6.

Ongeacht het regelgevingsdomein zijn maar weinig ondernemingen van mening dat de administratieve kosten in de loop van de periode (aanzienlijk) zijn gedaald. Indien geen rekening wordt gehouden met de antwoordmogelijkheid 'geen mening', bedraagt het percentage ondernemingen dat een vermindering van deze lasten ervaart 1% voor de fiscale regelgeving en de milieuregelgeving. Geen enkele onderneming geeft aan de administratieve kosten gedaald zijn voor de tewerkstellingsregelgeving.

Een stabilisering van de administratieve lasten was het antwoord dat 21% van de ondernemingen kozen voor het milieu, 20% voor de tewerkstelling en slechts 17% voor de fiscaliteit.

Deze resultaten verschillen niet significant per ondernemingsgrootte. In het domein tewerkstelling heeft geen enkele onderneming een (aanzienlijke) daling van de administratieve lasten waargenomen, ongeacht de grootte. De grote ondernemingen nemen daarentegen iets vaker een (aanzienlijke) stijging van de administratieve lasten waar (88% tegenover 83% voor de middelgrote ondernemingen en 71% voor de kleine ondernemingen). In het fiscale domein is het tegenovergestelde het geval: 84% van de kleine ondernemingen ziet een (aanzienlijke) stijging van de lasten, tegenover 80% van de middelgrote en grote ondernemingen. Hetzelfde geldt voor het milieudomein, waar 81% van de kleine ondernemingen een (aanzienlijke) stijging van de administratieve lasten waarnemen tegenover 78% van de middelgrote ondernemingen en 75% van de grote ondernemingen.

Figuur 6 Mening van de ondernemingen over de evolutie van de administratieve kosten tijdens de afgelopen twee jaren volgens regelgevingsdomein

Tabel 4 toont de mening van de ondernemingen over de evolutie van de administratieve lasten in de drie gewesten. Ongeacht het beschouwde domein is het percentage ondernemingen dat een (aanzienlijke) toename van de administratieve lasten ervaart het hoogst in Wallonië. In Wallonië en Vlaanderen ervaart het hoogste percentage ondernemingen een (aanzienlijke) toename van de administratieve lasten in het fiscale domein (respectievelijk 87% en 81%), terwijl dat in Brussel in het tewerkstellingsdomein is (86%).

Tabel 4 Mening van de ondernemingen over de evolutie van de administratieve kosten tijdens de afgelopen twee jaar volgens regelgevingsdomein en per gewest
In % van de antwoorden

	Tewerkstelling			Fiscaliteit			Milieu		
	Brussel	Vlaanderen	Wallonië	Brussel	Vlaanderen	Wallonië	Brussel	Vlaanderen	Wallonië
Aanzienlijk gestegen	34%	25%	32%	33%	27%	30%	25%	21%	22%
Gestegen	51%	53%	54%	39%	54%	57%	53%	55%	60%
Ongewijzigd	14%	22%	14%	28%	18%	11%	20%	22%	18%
Gedaald	0%	0%	0%	0%	1%	2%	3%	1%	0%
Aanzienlijk gedaald	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%	0%

Bij de berekening van deze percentages werd geen rekening gehouden met de antwoordmogelijkheid 'geen mening'.

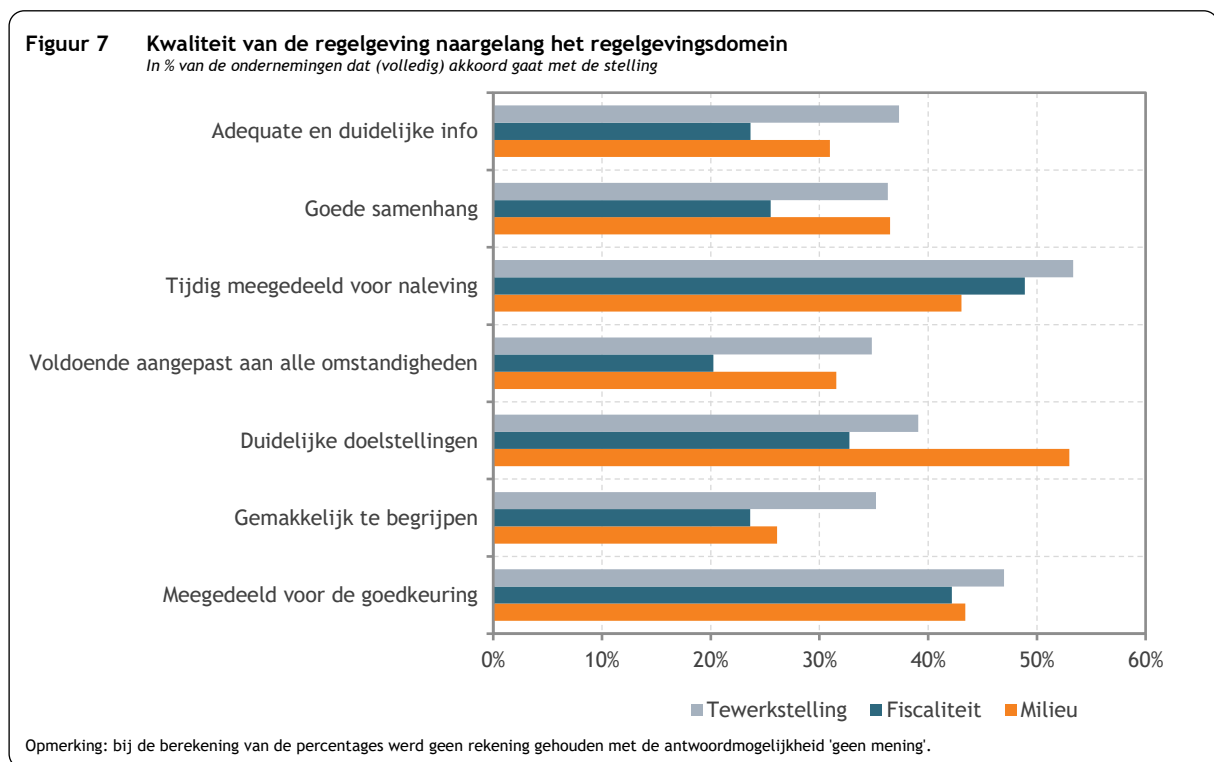
In Wallonië en Vlaanderen is het percentage antwoorden dat overeenstemt met een (aanzienlijke) toename van de administratieve lasten het minst hoogst in het milieudomein (82% van de Waalse ondernemingen en 77% van de Vlaamse ondernemingen). In het Brussels Hoofdstedelijk Gewest is het percentage antwoorden dat overeenstemt met een (aanzienlijke) toename van de administratieve lasten het minst hoog in het fiscale domein (72% tegenover 78% voor het milieudomein).

3.2. De kwaliteit van de regelgeving

Het kwalitatieve deel van de enquête begint met de beoordeling door de ondernemingen van de kwaliteit van de regelgeving in elk van de drie bestudeerde regelgevingsdomeinen.

Figuur 7 vat de resultaten samen door het percentage ondernemingen weer te geven dat het (volledig) eens is met de stellingen in de enquête.

De kwaliteit van de regelgeving is het meest problematisch in het fiscale domein, met de laagste percentages voor alle stellingen, behalve voor de stelling dat de regelgeving tijdig is meegedeeld. Voor deze stelling wordt het laagste percentage ondernemingen dat het er (volledig) mee eens is opgetekend in het milieudomein. De kwaliteit van de tewerkstellingsregelgeving scoort daarentegen het best bij de ondernemingen met de hoogste percentages voor alle stellingen, behalve voor de duidelijkheid van de doelstellingen en de samenhang van de regelgevingen, die beter scoren in de milieuregelgeving.

De stelling 'de regelgevingen worden u tijdig genoeg meegedeeld opdat ze nageleefd kunnen worden' scoort het best in het tewerkstellingsdomein en het fiscale domein (respectievelijk 53% en 49%). In het milieudomein is dat de stelling 'de doelstellingen zijn duidelijk' met 53% van de ondernemingen die (volledig) akkoord gaan. De stelling 'de regelgevingen worden u meegedeeld voordat ze zijn goedgekeurd' komt op de tweede plaats in de drie regelgevingsdomeinen (47% in het

tewerkstellingsdomein, 43% in het milieudomein en 42% in het fiscaal domein). Samengevat gaan de ondernemingen het meest akkoord met de stellingen die betrekking hebben op de bekendmaking van de regelgevingen.

De stellingen die het minst scoren bij de ondernemingen zijn ‘de regelgeving is aangepast aan alle omstandigheden’ en ‘de regelgeving is gemakkelijk te begrijpen’, vooral in het fiscale domein (met respectievelijk slechts 20% en 24% van de ondernemingen die (volledig) akkoord gaan).

Uit de resultaten per ondernemingsgrootte blijkt dat kleine ondernemingen de hoogste percentages optekenen voor 5 van de 7 stellingen in het domein van de fiscaliteit en voor 4 van de 7 stellingen in het milieudomein. In het tewerkstellingsdomein hebben de grote ondernemingen de hoogste percentages voor 4 van de 7 stellingen. Ongeacht de ondernemingsgrootte worden de hoogste percentages van ondernemingen die (volledig) akkoord gaan met de stellingen bereikt in het tewerkstellingsdomein (voor 5 van de 7 stellingen voor de kleine ondernemingen en voor 4 van de 7 stellingen voor grote en middelgrote ondernemingen) en de laagste percentages worden opgetekend in het fiscale domein (voor 6 van de 7 stellingen voor middelgrote ondernemingen en voor 5 van de 7 stellingen voor kleine en grote ondernemingen).

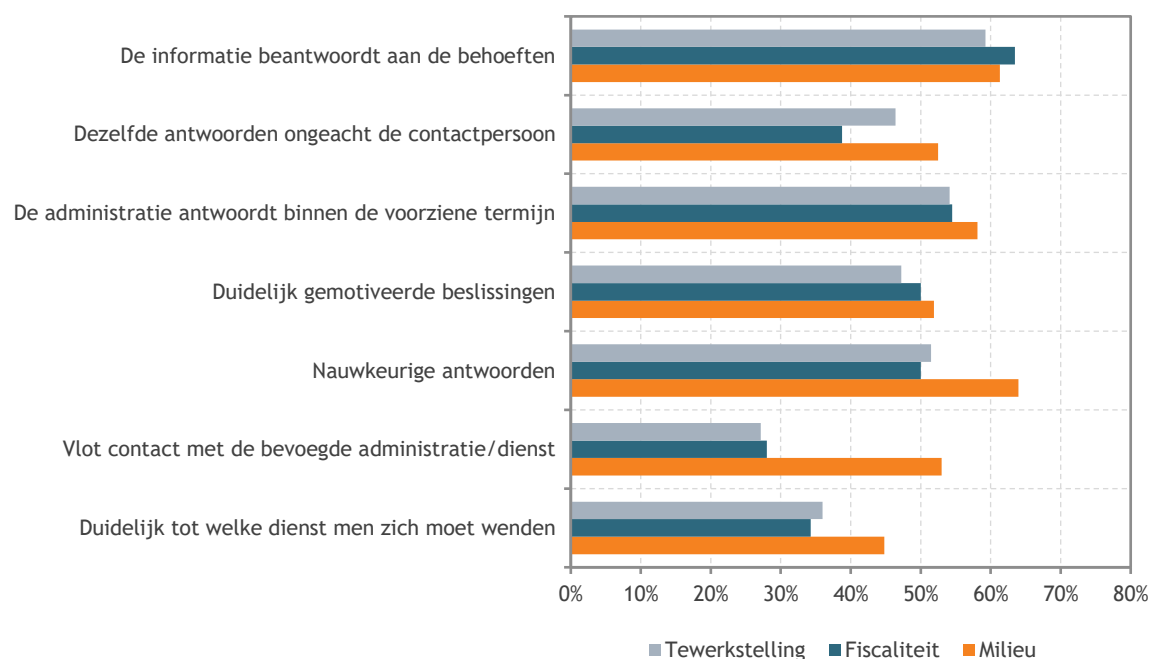
Vanuit regionaal oogpunt gaan de Brusselse ondernemingen het meest akkoord met de stellingen in de domeinen fiscaliteit (hoogste percentages voor de 7 stellingen) en milieu (6 van de 7 stellingen) en de Waalse ondernemingen in het tewerkstellingsdomein (4 van de 7 stellingen). In het fiscale domein worden de laagste percentages opgetekend voor 5 van de 7 stellingen door Waalse ondernemingen en in de domeinen tewerkstelling en milieu door Vlaamse ondernemingen (respectievelijk voor 6 en 5 stellingen). Van de drie bestudeerde domeinen scoort tewerkstelling het hoogst bij Vlaamse en Waalse ondernemingen (voor 5 van de 7 stellingen in beide gewesten), terwijl milieu het hoogst scoort bij de Brusselse ondernemingen (voor 4 van de 7 stellingen). Fiscaliteit is het meest problematische domein voor de Waalse ondernemingen (laagste percentages voor de 7 stellingen) en voor de Vlaamse ondernemingen (4 van de 7 stellingen), terwijl dat voor Brusselse ondernemingen het tewerkstellingsdomein en het fiscale domein is (laagste percentages voor 3 stellingen).

3.3. De kwaliteit van de administratie

Het kwalitatieve gedeelte gaat verder met de beoordeling door de ondernemingen van de kwaliteit van hun contacten met de administraties die belast zijn met de drie regelgevingen.

Ongeacht het regelgevingsdomein, zijn de ondernemingen algemeen duidelijk meer tevreden over de kwaliteit van de administratie dan over de kwaliteit van de regelgevingen (figuur 8). In de milieuregelgeving lijkt de kwaliteit van de contacten met de administratie het hoogst, aangezien voor dat domein 6 van de 7 stellingen bevestigd worden door de ondernemingen.

Figuur 8 Kwaliteit van de contacten met de bevoegde administratie volgens regelgevingsdomein
In % van de ondernemingen dat (volledig) akkoord gaat met de stelling

Opmerking: bij de berekening van de percentages werd geen rekening gehouden met de antwoordmogelijkheid 'geen mening'.

In de domeinen tewerkstelling en fiscaliteit is een meerderheid van de ondernemingen van mening dat de door de administratie verstrekte informatie aan hun behoeften beantwoordt (respectievelijk 59% en 63%), dat de antwoorden binnen de voorziene termijn worden verstrekt (54% voor elk van beide domeinen) en dat de antwoorden nauwkeurig zijn (51% voor tewerkstelling en 50% voor fiscaliteit). In beide domeinen had de voornaamste kritiek betrekking op de gemakkelijheid om de bevoegde dienst te contacteren en de duidelijkheid tot welke dienst men zich moet wenden.

In het milieudomein zijn een meerderheid van de ondernemingen het (volledig) eens met alle stellingen, behalve de stelling die betrekking heeft op de gemakkelijheid om de bevoegde dienst te contacteren (slechts 45%).

De conclusie is dat het, ongeacht het regelgevingsdomein, niet altijd gemakkelijk is om te weten met wie contact moet worden opgenomen, maar wanneer contact wordt gelegd, lijkt de kwaliteit van de uitwisselingen met de administratie relatief goed te zijn.

Het effect van de ondernemingsgrootte op de beoordeling van de contacten met de administratie is veel meer uitgesproken dan het effect op de beoordeling van de kwaliteit van de regelgeving. In de drie regelgevingsdomeinen laten de grote ondernemingen de hoogste scores optekenen voor een meerderheid van stellingen (voor 6 stellingen in het tewerkstellingsdomein en voor 5 stellingen in het fiscale en milieudomein). Omgekeerd laten de kleine ondernemingen de laagste scores optekenen voor 5 stellingen in het milieudomein. Het zijn echter de middelgrote ondernemingen die het minst akkoord gaan met de stellingen in het fiscale domein (voor 6 stellingen) en de tewerkstelling (voor 5 stellingen). Voor de kleine en grote ondernemingen is de kwaliteit van het contact vrij homogeen tussen de regelgevingsdomeinen. Voor de middelgrote ondernemingen worden de hoogste scores systematisch opgetekend voor het milieudomein. Voor deze ondernemingsgrootte worden de laagste scores

opgetekend voor een meerderheid van de stellingen in het fiscale domein (voor 5 stellingen). Ongeacht de grootte en het regelgevingsdomein, hebben de twee stellingen die algemeen het minst scoren, betrekking op de duidelijkheid tot welke dienst men zich moet wenden en de gemakkelijker om de bevoegde dienst te contacteren. Grote ondernemingen zijn ook kritisch over de samenhang van de antwoorden naargelang van de contactpersonen in het domein fiscaliteit.

Op regionaal niveau is er alleen een verschil merkbaar voor het tewerkstellingsdomein. Voor dit regelgevingsdomein hebben de Vlaamse ondernemingen de laagste scores voor alle stellingen en de Waalse ondernemingen de hoogste scores voor 5 stellingen. Voor de Vlaamse ondernemingen worden de contacten het best beoordeeld in het milieudomein (de hoogste scores voor 6 stellingen) en het minst goed in het tewerkstellingsdomein (de laagste scores voor 6 stellingen). Voor de Waalse ondernemingen daarentegen springt het tewerkstellingsdomein eruit als het domein waarvoor de contacten als het beste worden beoordeeld, maar weinig uitgesproken (de hoogste scores voor 4 stellingen). In dit gewest is fiscaliteit het domein waarvoor de kwaliteit van de contacten als minder goed wordt beoordeeld, met de laagste scores voor 5 stellingen. Brusselse ondernemingen hebben de hoogste scores voor 4 stellingen in het milieudomein en de laagste scores voor 4 stellingen in het fiscale domein.

3.4. Waardering van de vereenvoudigingsinitiatieven

De beoordeling van het gebruik en de waardering van zeven administratieve vereenvoudigingsinitiatieven vervolledigt het kwalitatieve gedeelte.

MyMinFin en e-Box Enterprise zijn de vereenvoudigingsinitiatieven die het best bekend zijn bij de ondernemingen, met meer dan 9 ondernemingen op 10 die deze initiatieven kennen. De minder bekende initiatieven zijn Hermes, met minder dan 1 onderneming op 2 die het initiatief kent, Mercurius en e-Procurement (tabel 5).

Tabel 5 Kennis van de zeven vereenvoudigingen volgens ondernemingsgrootte
In % van het aantal antwoorden

	Totaal	Klein	Middelgroot	Groot
e-Box Enterprise	92	92	95	86
MyMinFin	97	99	97	96
MyEnterprise	71	75	73	63
Biztax	70	66	70	75
e-Procurement	54	55	56	51
Mercurius	52	48	55	51
Hermes	47	46	50	43

De resultaten tonen geen schaaffect. Kleine ondernemingen zijn het best op de hoogte van MyMinFin en MyEnterprise, terwijl middelgrote ondernemingen verhoudingsgewijs het best op de hoogte zijn van e-Box Enterprise, e-Procurement, Mercurius en Hermes.

Op het niveau van de drie gewesten blijft de hiërarchie in de kennis van de vereenvoudigingsinitiatieven behouden, met uitzondering van MyEnterprise in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, dat slechts op de voorlaatste plaats komt, met 67% van de ondernemingen die

op de hoogte zijn van dit initiatief. Met uitzondering van MyEnterprise, zijn de ondernemingen in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest het vaakst op de hoogte van de voorgestelde vereenvoudigingen.

Het gebruik van de initiatieven hangt uiteraard af van hun bekendheid bij de ondernemingen, en de bekendste initiatieven worden ook het meest gebruikt, zoals blijkt uit de volgende tabel.

Tabel 6 Gebruik van de zeven vereenvoudigingen volgens ondernemingsgrootte
In % van het aantal antwoorden

	Totaal	Klein	Middelgroot	Groot
e-Box Enterprise	81	77	88	72
MyMinFin	91	91	90	92
MyEnterprise	48	52	52	39
Biztax	44	38	40	57
e-Procurement	23	20	25	24
Mercurius	16	13	18	17
Hermes	9	9	10	8

Er zijn ook geen aanwijzingen voor een schaafeffect in het gebruik van vereenvoudigingsinitiatieven. Het enige opvallende resultaat is het lage gebruik van MyEnterprise door grote ondernemingen: slechts 39% van hen gebruikt het, tegenover 52% van de ondernemingen in andere grootteklassen.

Op regionaal niveau is er geen significant verschil in het gebruik van vereenvoudigingsinitiatieven ten opzichte van de resultaten voor de volledige populatie met uitzondering van MyEnterprise dat slechts gebruikt wordt door 31% van de Brusselse ondernemingen tegenover 45% van de Waalse ondernemingen en 52% van de Vlaamse ondernemingen.

De waardering door de ondernemingen die gebruik maken van de vereenvoudigingsinitiatieven varieert volgens project, zoals blijkt uit tabel 7.

Tabel 7 Waardering van de zeven vereenvoudigingen
In % van het aantal ondernemingen die er gebruik van maken

	Niet tevreden	Neutraal	Tevreden
e-Box Enterprise	14	35	51
MyMinFin	8	30	62
MyEnterprise	10	49	41
Biztax	8	45	47
e-Procurement	18	59	23
Mercurius	14	64	22
Hermes	14	70	16

Ondernemingen staan positief tegenover MyMinFin en e-Box Enterprise: meer dan de helft van de gebruikers is tevreden over het gebruik ervan. Omgekeerd is slechts 8% van de gebruikers van MyMinFin en 14% van de gebruikers van e-Box Enterprise ontevreden. De ondernemingen zijn ook relatief tevreden over het gebruik van Biztax (47%) en MyEnterprise (41%). De meerderheid van de ondernemingen is neutraal over het gebruik van de minst gebruikte initiatieven, zoals Hermes, Mercurius en e-Procurement.

Tabel 8 Waardering van de zeven vereenvoudigingen volgens ondernemingsgrootte
In % van het aantal ondernemingen die er gebruik van maken

	Niet tevreden	Neutraal	Tevreden
Klein			
e-Box Enterprise	13	33	53
MyMinFin	8	31	61
MyEnterprise	12	35	53
Biztax	13	44	43
e-Procurement	25	47	28
Mercurius	33	48	19
Hermes	33	60	7
Middelgroot			
e-Box Enterprise	14	37	49
MyMinFin	9	32	59
MyEnterprise	10	59	31
Biztax	8	48	44
e-Procurement	19	63	18
Mercurius	10	64	26
Hermes	8	71	21
Groot			
e-Box Enterprise	16	34	50
MyMinFin	6	25	69
MyEnterprise	7	48	44
Biztax	5	41	54
e-Procurement	9	64	27
Mercurius	4	78	17
Hermes	0	82	18

Het is moeilijk om een schaafeffect te ontdekken in de tevredenheid van de ondernemingen die gebruik maken van administratieve vereenvoudigingsinitiatieven, zoals blijkt uit tabel 8. Kleine ondernemingen zijn proportioneel het meest tevreden over e-box, MyEnterprise en e-Procurement, terwijl middelgrote ondernemingen de hoogste percentages tevreden ondernemingen hebben voor Mercurius en Hermes, en grote ondernemingen voor MyMinFin en Biztax. Grote ondernemingen hebben echter de laagste ontevredenheidspercentages voor alle initiatieven, met uitzondering van e-box Enterprise, waarvoor kleine ondernemingen het laagste ontevredenheidspercentage hebben.

Ongeacht het gewest heeft MyMinfin het hoogste percentage tevreden gebruikers, met 73% van de Brusselse ondernemingen, 68% van de Waalse ondernemingen en 58% van de Vlaamse ondernemingen, gevolgd door e-Box Enterprise, dat 58% van de Brusselse gebruikers, 56% van de Waalse gebruikers en 47% van de Vlaamse gebruikers tevreden stelt. We moeten echter opmerken dat dit initiatief ook een relatief hoog percentage ontevreden gebruikers heeft in Brussel (19%) en Vlaanderen (16%), tegenover slechts 8% in Wallonië. Meer dan de helft van de Waalse gebruikers (54%) zegt ook tevreden te zijn over MyEnterprise, tegenover slechts 37% in Vlaanderen en 35% in Brussel. Biztax wordt gewaardeerd door meer dan de helft van de Brusselse gebruikers (54%), tegenover slechts 47% in Vlaanderen en 44% in Wallonië. Met 22% ontevreden gebruikers in Wallonië en 17% in Vlaanderen is e-Procurement het minst gewaardeerde initiatief in deze twee gewesten, terwijl in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest 20% van de gebruikers ontevreden is over Hermes.

4. Resultaten van de enquête over de administratieve lasten bij de zelfstandigen

In dit deel worden de resultaten van de enquête voorgesteld die werd gehouden bij een representatieve steekproef van de populatie van Belgische zelfstandigen die actief waren in 2022. Net zoals voor de ondernemingen omvat het enerzijds een kwantitatief luik waarin de kosten van de administratieve lasten worden geraamd en anderzijds een kwalitatief luik waarin dieper wordt ingegaan op de perceptie van de kwaliteit van de regelgeving en van de kwaliteit van het contact met de bevoegde administratie.

4.1. De kosten van de administratieve verplichtingen

4.1.1. Beschrijving

De kosten van de administratieve lasten bij de zelfstandigen worden in deze studie omschreven als de totale kosten gekoppeld aan de procedures en verplichtingen die de zelfstandigen zelf voor hun rekening nemen of uitbesteden aan externe diensten, om al hun administratieve verplichtingen op het vlak van fiscale en milieuregelgevingen te vervullen. De kosten van de administratieve lasten bij de zelfstandigen worden op dezelfde manier berekend en gedefinieerd als bij de ondernemingen, met het verschil dat het bij de ondernemingen om drie regelgevingsdomeinen gaat (fiscaliteit, milieu en tewerkstelling) en bij de zelfstandigen om slechts twee domeinen (fiscaliteit en milieu). Dat verschil is logisch aangezien een zelfstandige in dit onderzoek per definitie geen werknemers heeft en in principe ook geen administratieve verplichtingen inzake tewerkstelling moet nakomen.

4.1.2. Resultaten

a. De totale kosten

Tabel 9 geeft de resultaten van de raming van de totale kosten van de administratieve lasten inzake de fiscale en de milieuregelgeving voor alle zelfstandigen in België, alsook de opsplitsing van de totale kosten in interne en externe kosten. Op basis van de enquête worden de administratieve lasten voor de zelfstandigen in het jaar 2022 geraamd op 0,96 miljard euro, of 0,17% van het bbp. Die totale kosten zijn voor 60% interne kosten en voor 40% externe kosten.

Tabel 9 Totale kosten van de administratieve verplichtingen voor de zelfstandigen in 2022

Aantal zelfstandigen	Soort kosten	In miljard euro	In % van het bbp
432 232	Totale kosten (betrouwbaarheidsinterval)	0,96 (0,64-1,27)	0,17 (0,12-0,23)
	Interne kosten	0,58	0,10
	Externe kosten	0,38	0,07

De cijfers tussen haakjes geven het 90%-betrouwbaarheidsinterval van de totale kosten voor de administratieve procedures. Dat betekent dat er 9 kansen op de 10 zijn dat de werkelijke waarde van de kosten zich binnen het gegeven interval bevindt.

Gelet op het groot aantal zelfstandigen in de dienstensector¹², neemt deze sector ook het grootste deel van de totale kosten van de administratieve lasten voor zijn rekening (65%). De zelfstandigen uit de bouwsector betalen 18% van het totaal aan administratieve kosten en 11% valt ten laste van de zelfstandige landbouwers. Tot slot dragen de zelfstandigen uit de industriële sector slechts 5% van de totale administratieve lasten, aangezien zij de kleinste groep zijn in de totale zelfstandigenpopulatie. Ongeacht de beschouwde activiteitensector liggen de interne kosten hoger dan de externe kosten, behalve voor zelfstandigen uit de landbouwsector voor wie de interne kosten iets lager zijn dan de externe kosten.

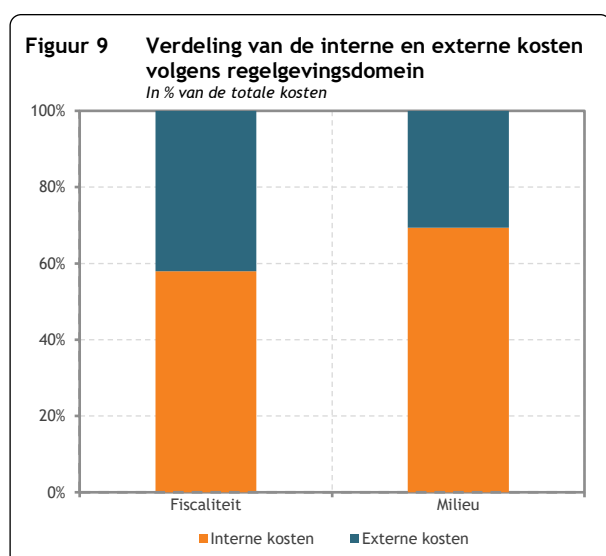
Tabel 10 Verdeling van de totale kosten per sector en per type kosten

Sector	Totale kosten (in miljard euro)	In % van de totale kosten	Soort kosten	In miljard euro
Landbouw, visserij	0,11	11,2	Interne kosten	0,05
			Externe kosten	0,05
Industrie	0,05	5,1	Interne kosten	0,03
			Externe kosten	0,02
Bouwnijverheid	0,17	18,3	Interne kosten	0,11
			Externe kosten	0,07
Diensten	0,63	65,5	Interne kosten	0,38
			Externe kosten	0,24

De opsplitsing van de totale kosten naargelang van het regelgevingsdomein (tabel 11) toont duidelijk dat de administratieve lasten die voortvloeien uit de fiscale regelgeving veel zwaarder zijn dan die als gevolg van de milieuregelgeving. Die laatste vertegenwoordigen slechts 20% van de totale kosten van de administratieve procedures.

Tabel 11 Verdeling van de totale kosten volgens regelgevingsdomein
In %

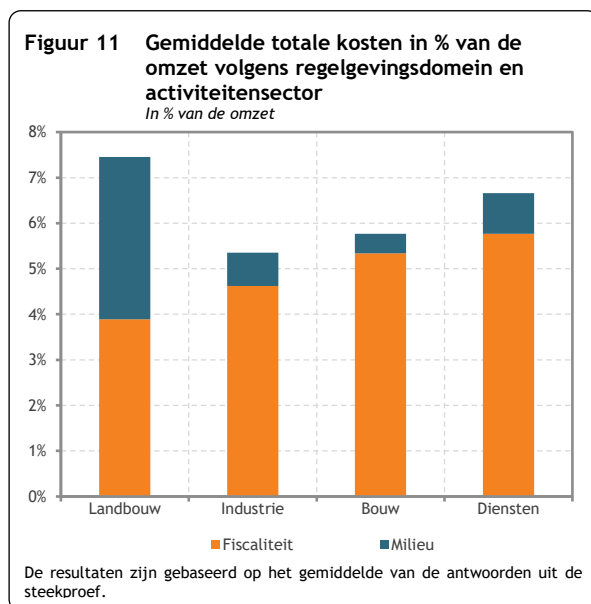
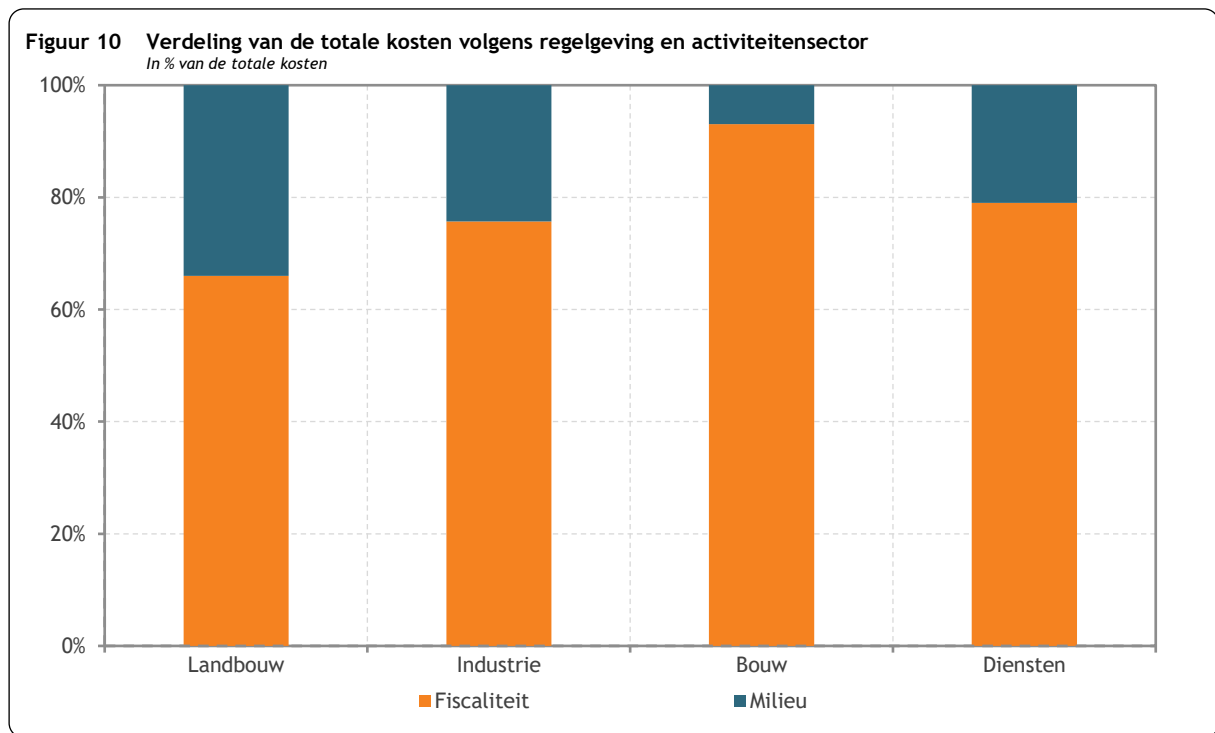
Regelgeving	In % van de totale kosten
Fiscaliteit	80
Milieu	20

De verdeling van de totale kosten in interne en externe kosten volgens regelgevingsdomein, zoals weergegeven in figuur 9, toont dat het aandeel van de interne kosten iets groter is in het milieudomein dan in het fiscale domein. De kosten van de externe diensten die nodig zijn om te voldoen aan de administratieve vereisten vertegenwoordigen dus een groter deel van de totale kosten in het fiscale domein (42%) dan in het milieudomein (31%).

¹² 71% van de totale zelfstandigenpopulatie bevindt zich in de dienstensector, 16% in de bouwsector, 7% in de landbouwsector en 6% in de industrie.

Figuur 10 toont het relatieve belang van de twee regelgevingsdomeinen voor elke klasse uit de steekproef. De administratieve lasten voor de fiscale regelgeving zijn duidelijk groter dan de administratieve kosten die gegenereerd worden bij het naleven van de milieuregelgeving. Dat geldt voor alle sectoren. In de landbouwsector liggen de kosten ten gevolge van de milieuregelgeving hoger: 34% van de totale kosten voor de landbouwsector gevolgd door de industrie met 24%. Er moet worden opgemerkt dat het beperkte aantal antwoorden van de zelfstandigen uit de bouwsector noopt tot voorzichtigheid in de interpretatie van de resultaten van deze bedrijfstak.

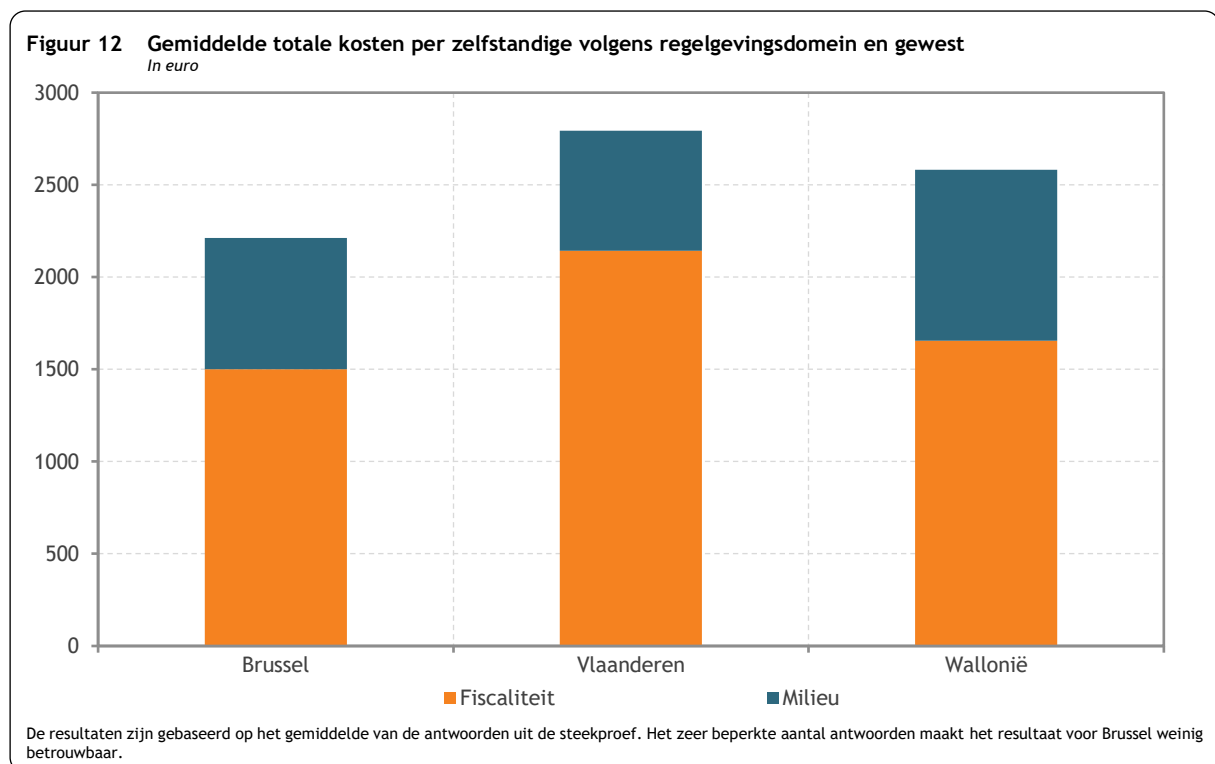

Zoals blijkt uit figuur 11, hebben zelfstandigen uit de landbouwsector de hoogste gemiddelde kosten, gemeten in percentage van de omzet (7,5%). Die kosten zijn voornamelijk een gevolg van de fiscale administratieve lasten ook al vertegenwoordigen de kosten van de administratieve lasten in het milieudomein een veel groter percentage van de omzet dan in de andere sectoren. Omgekeerd hebben de zelfstandigen uit de industrie de laagste gemiddelde kosten in percentage van de omzet (5,4%), gevolgd door de zelfstandigen uit de bouw (5,8%) en de diensten (6,7%). Voor de ondernemingen werd een gemiddelde kostprijs per werknemer berekend en voorgesteld in figuur 3. Uit de berekening blijkt dat bij een kleine

onderneming de gemiddelde kosten per werknemer 5 163 euro bedragen. De gemiddelde kosten per werknemer stemmen overeen met de gemiddelde totale kosten bij de zelfstandigen aangezien de

zelfstandigen geen werknemers hebben. Die gemiddelde kosten liggen lager dan die van de kleine ondernemingen voor alle categorieën zelfstandigen. De gemiddelde administratieve kosten voor zelfstandigen in de landbouwsector bedragen 3 483 euro, tegenover 2 545 euro voor zelfstandigen in de bouwsector, 2 046 euro voor zelfstandigen in de dienstensector en 1 803 euro voor zelfstandigen in de industrie.

Figuur 12 geeft de gemiddelde totale kosten per zelfstandige volgens gewest en per regelgevingsdomein. De Vlaamse zelfstandigen hebben de hoogste gemiddelde totale kosten, gevolgd door de Waalse en, ten slotte, de Brusselse zelfstandigen. Er moet opgemerkt worden dat het beperkt aantal antwoorden van de zelfstandigen uit het Brussels Hoofdstedelijk Gewest de raming van de kosten van de administratieve lasten weinig betrouwbaar maakt. In de drie gewesten worden de gemiddelde kosten voornamelijk veroorzaakt door de fiscale regelgeving. De administratieve lasten gelinkt aan het milieu liggen aan de oorsprong van het veel hogere aandeel van de gemiddelde totale kosten voor de zelfstandigen in het Waals Gewest.

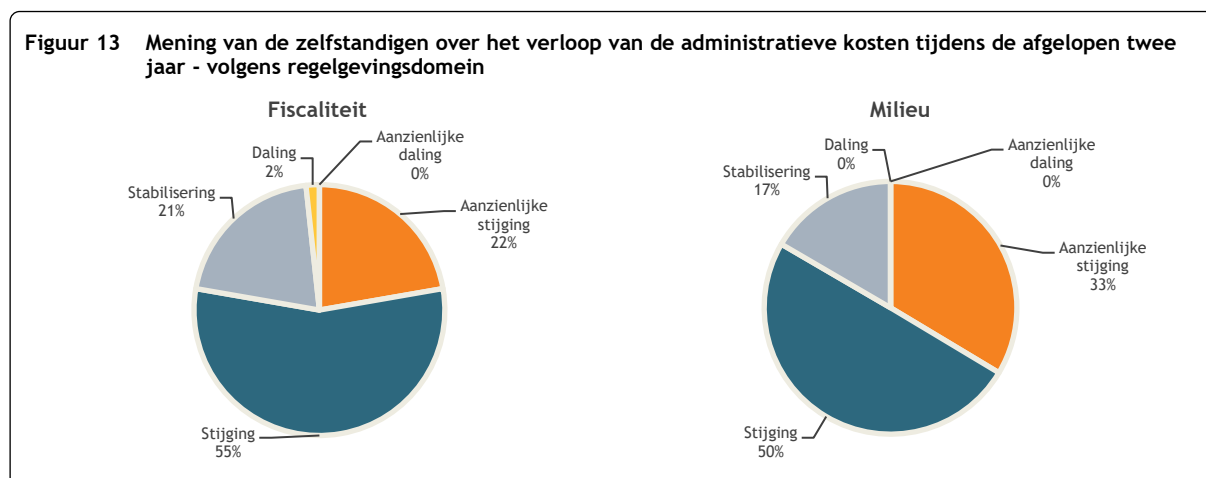

b. Evolutie van de totale kosten van de administratieve lasten

Net zoals de ondernemingen, werd ook de zelfstandigen in de enquête gevraagd naar hun mening over de evolutie van de administratieve lasten tijdens de voorbije twee jaar (2021 en 2022).

Figuur 13 geeft aan dat slechts weinig zelfstandigen vinden dat de administratieve lasten (aanzienlijk) gedaald zijn. Slechts 2% van hen heeft in de afgelopen twee jaar een (aanzienlijke) daling van de kosten in het fiscale domein ervaren. Een zeer grote meerderheid van de zelfstandigen is van mening dat de administratieve lasten (sterk) zijn toegenomen in het milieudomein (84%) en in het fiscale domein (77%).

In het milieudomein is dat cijfer hoger dan bij de ondernemingen (78%). In het fiscale domein is dat cijfer lager dan bij de ondernemingen (81%).

Op regionaal niveau en abstractie makend van de resultaten voor Brussel, die door het zeer beperkt aantal respondenten niet als betrouwbaar beschouwd kunnen worden, zijn er geen significante verschillen (tabel 12). De resultaten voor de twee andere gewesten bevestigen dus de nationale bevindingen omtrent de perceptie van de evolutie van de administratieve lasten gedurende de laatste twee jaar.

Tabel 12 Mening van de zelfstandigen over de evolutie van de administratieve lasten tijdens de afgelopen twee jaar volgens regelgevingsdomein en gewest

	Milieu			Fiscaliteit		
	Brussel*	Vlaanderen	Wallonië	Brussel*	Vlaanderen	Wallonië
Aanzienlijk gestegen	25%	36%	29%	40%	23%	18%
Gestegen	50%	47%	56%	10%	54%	64%
Ongewijzigd	25%	17%	15%	40%	22%	15%
Gedaald	0%	0%	0%	10%	1%	2%
Aanzienlijk gedaald	0%	0%	0%	0%	0%	0%

Opmerking: bij de berekening van deze percentages werd geen rekening gehouden met de antwoordmogelijkheid 'geen mening'.

* onvoldoende aantal respondenten om de betrouwbaarheid van de resultaten te waarborgen.

Ongeacht of het in Wallonië of in Vlaanderen is, ondervinden zeer weinig zelfstandigen, vooral in het milieudomein, een (aanzienlijke) daling van de administratieve lasten. Verhoudingsgewijs zijn er meer Waalse zelfstandigen die een (aanzienlijke) toename voor de milieuregelgeving (85% tegenover 83% van de Vlaamse zelfstandigen) ondervinden en dat geldt ook voor de fiscale regelgeving: 82% van de Waalse zelfstandigen ondervinden een (aanzienlijke) stijging van de fiscale administratieve lasten, tegenover 77% van de Vlaamse zelfstandigen.

4.2. De kwaliteit van de regelgeving

Net als bij de ondernemingen begint het kwalitatieve luik van de enquête met de beoordeling door de zelfstandigen van de kwaliteit van de regelgeving.

Figuur 14 geeft een samenvatting van de resultaten door het percentage zelfstandigen weer te geven dat het (volledig) eens is met de stellingen in de vragenlijst.

Figuur 14 Kwaliteit van de regelgeving volgens regelgevingsdomein
In % van de zelfstandigen dat (volledig) akkoord gaat met de stelling

Opmerking: er werd geen rekening gehouden met de antwoordmogelijkheid 'geen mening' bij de berekening van de percentages.

In tegenstelling tot de ondernemingen, zijn de percentages zelfstandigen die het eens zijn met de voorgestelde stellingen, in het fiscale domein over het algemeen hoger dan in het milieudomein (voor 6 van de 7 stellingen).

Daarentegen delen de zelfstandigen de mening van de ondernemingen en gaan ze meer akkoord met dezelfde stellingen, namelijk de stellingen die verband houden met de bekendmaking van de regelgevingen (deze wordt tijdig meegedeeld en vóór de goedkeuring en de doelstellingen zijn duidelijk). Ze uiten zich ook meer kritisch over de verstaanbaarheid van de regelgevingen (vooral in het fiscale domein) en de aangepastheid aan alle omstandigheden (vooral in het milieudomein).

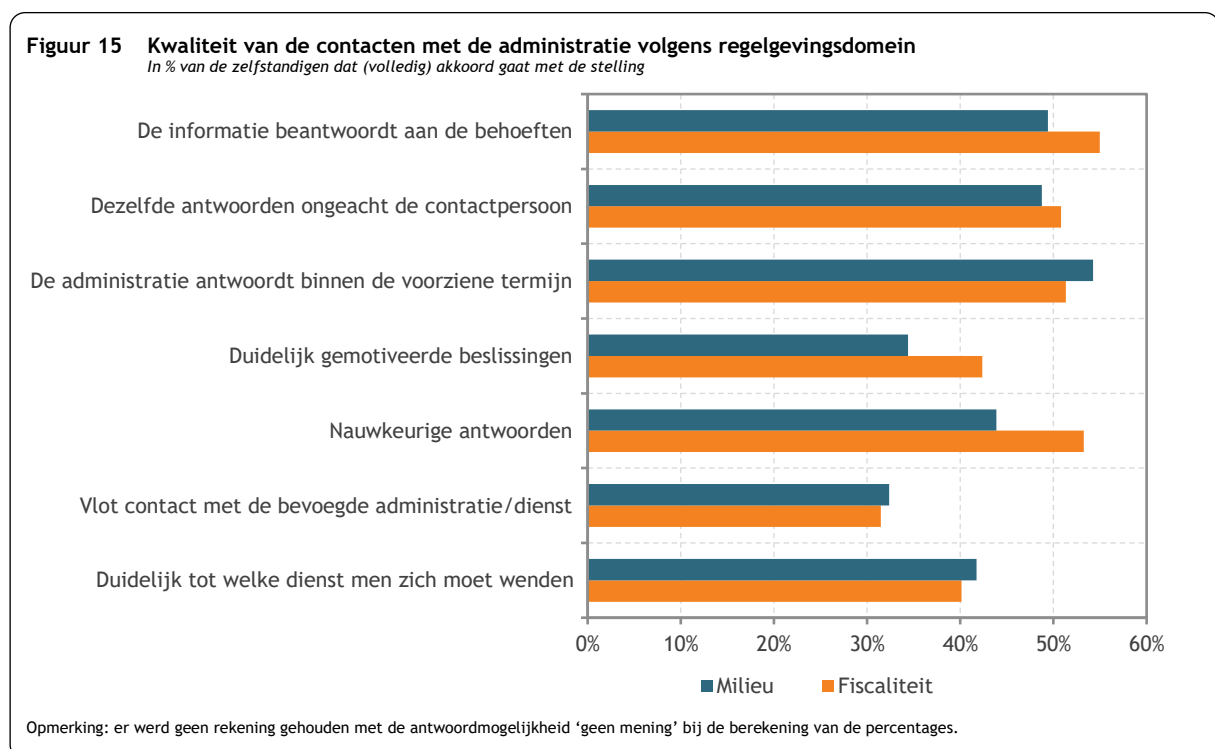
De antwoorden verschillen enigszins naar gelang van de activiteitensector en het regelgevingsdomein. Maar voor de twee regelgevingsdomeinen vertonen de zelfstandigen van de landbouwsector het laagste percentage positieve antwoorden voor een meerderheid van de stellingen (6 van de 7 stellingen in het fiscale domein en 5 van de 7 stellingen in het milieudomein). Ongeacht de activiteitensector, scoren dezelfde stellingen altijd het hoogst, met name de stellingen over de bekendmaking van de regelgeving.

Op regionaal niveau, in het fiscale domein, zijn de percentages van de zelfstandigen die (volledig) akkoord gaan met de stellingen het hoogst voor 5 van de 7 stellingen in Vlaanderen en het laagst voor 5 van de 7 stellingen in Wallonië. In het milieudomein hebben Brusselse zelfstandigen de hoogste percentages voor 6 van de 7 stellingen, terwijl hun Vlaamse tegenhangers de laagste percentages hebben voor 5 van de 7 stellingen. Er moet evenwel worden opgemerkt dat deze resultaten weinig betrouwbaar zijn door het beperkt aantal antwoorden voor het Brussels Hoofdstedelijk Gewest.

4.3. De kwaliteit van de administratie

Figuur 15 toont dat de zelfstandigen, net zoals de ondernemingen, meer tevreden zijn over de kwaliteit van de contacten met de administratie dan over de kwaliteit van de regelgeving op zich. De zelfstandigen geven lagere scores dan de ondernemingen voor alle stellingen in het milieudomein en hogere scores voor 4 van de 7 stellingen in het fiscale domein.

Globaal genomen lijkt de kwaliteit van de contacten van de zelfstandigen met de betrokken administratie gunstiger voor de fiscaliteit dan voor het milieu, de fiscale administratie scoort het hoogst voor 4 van de 7 stellingen.

In het fiscale domein is een meerderheid van de zelfstandigen het erover eens dat de verstrekte informatie aan hun behoeften voldeed, dat de antwoorden nauwkeurig waren, binnen de voorziene termijn werden gegeven en dezelfde waren ongeacht de contactpersoon. In het milieudomein was de enige stelling die meer dan de helft van de zelfstandigen wist te overtuigen, dat de antwoorden binnen de voorziene termijn werden gegeven.

Net als bij de ondernemingen, hebben de twee stellingen 'gemakkelijk de bevoegde dienst achterhalen en contacteren' de laagste percentages zelfstandigen die (volledig) akkoord gaan.

De regionale resultaten wijken niet af van het nationale resultaat. In het fiscale domein vertonen de Vlaamse zelfstandigen de hoogste percentages voor 6 van de 7 stellingen en de Brusselse zelfstandigen de laagste percentages voor 6 van de 7 stellingen, maar het beperkte aantal antwoorden voor het Brussels Hoofdstedelijk Gewest noopt tot voorzichtigheid bij de interpretatie van de resultaten. In het milieudomein is er geen significant verschil in de antwoorden van de zelfstandigen volgens het gewest.

4.4. Waardering van de vereenvoudigingsinitiatieven

Het kwalitatieve deel gaat verder met het gebruik en de waardering van dezelfde zeven vereenvoudigingsinitiatieven die ook werden voorgelegd aan de ondernemingen.

Net als voor de ondernemingen zijn de twee meest bekende initiatieven bij de zelfstandigen MyMinFin, met meer dan 8 op 10 zelfstandigen die het initiatief kennen en e-Box Entreprise, met een meerderheid van zelfstandigen die het initiatief kennen. Omgekeerd zijn Hermes, Mercurius en e-Procurement de minder bekende initiatieven (tabel 13).

Tabel 13 Kennis van de zeven administratieve vereenvoudigingen door zelfstandigen
In % van het aantal antwoorden

	Totaal	Landbouw	Industrie	Bouwnijverheid	Diensten
e-Box Entreprise	57	47	60	70	65
MyMinFin	84	74	99	86	91
MyEntreprise	44	35	49	55	51
Biztax	36	31	36	44	40
e-Procurement	33	28	36	42	34
Mercurius	33	30	35	40	32
Hermes	32	29	34	40	31

De zelfstandigen in de landbouwsector zijn over het algemeen het minst bekend met de voorgestelde vereenvoudigingsinitiatieven en die in de bouwsector het meest, met uitzondering van MyMinFin, dat bij bijna alle zelfstandigen in de industrie bekend is.

Net als bij ondernemingen worden de bekendste initiatieven ook het meest gebruikt. Bijna 7 op 10 zelfstandigen gebruiken MyMinFin.

Tabel 14 Gebruik van de zeven vereenvoudigingen door de zelfstandigen
In % van het aantal antwoorden

	Totaal	Landbouw	Industrie	Bouwnijverheid	Diensten
e-Box Entreprise	35	27	34	47	49
MyMinFin	69	56	83	74	81
MyEntreprise	21	12	23	30	31
Biztax	13	10	10	20	21
e-Procurement	9	5	10	15	14
Mercurius	8	8	6	13	8
Hermes	7	7	4	15	8

Uit tabel 14 blijkt dat, ongeacht de activiteitssector, dezelfde vereenvoudigingsinitiatieven het meest worden gebruikt (MyMinFin en e-Box), en dezelfde initiatieven ook het minst gebruikt (Mercurius en Hermes). Op het niveau van de drie gewesten is er geen significant verschil in de kennis en het gebruik van vereenvoudigingsinitiatieven in vergelijking met de nationale toestand. De zelfstandigen in het Brussels Hoofdstedelijk Gewest vertonen wel hogere percentages voor de kennis en het gebruik van initiatieven dan de percentages die werden waargenomen in de twee andere gewesten, maar het beperkte aantal antwoorden van de Brusselse zelfstandigen maakt deze vaststelling weinig betrouwbaar.

De waardering door de zelfstandigen die gebruik maken van de vereenvoudigingsinitiatieven varieert volgens project, zoals blijkt uit tabel 15. Net als bij de ondernemingen worden de meest gebruikte initiatieven ook het meest gewaardeerd door de zelfstandigen.

Tabel 15 Waardering van de zeven vereenvoudigingen
In % van het aantal zelfstandigen die er gebruik van maakt

	Niet tevreden	Neutraal	Tevreden
e-Box Enterprise	10	44	45
MyMinFin	6	36	58
MyEnterprise	9	51	41
Biztax	13	49	38
e-Procurement	22	54	24
Mercurius	24	58	18
Hermes	24	62	14

Meer dan de helft van de zelfstandigen (58%) die MyMinFin gebruiken zijn er tevreden over en 45% van de zelfstandigen die e-Box gebruiken zijn er tevreden over. Deze percentages liggen echter lager dan bij de ondernemingen. Mercurius, Hermes en e-Procurement zijn de initiatieven met de meeste niet tevreden gebruikers.

Er is geen significant verschil volgens de activiteitensector in de beoordeling van de vereenvoudigingsinitiatieven die gebruikt worden door de zelfstandigen. De zelfstandigen uit de landbouwsector tonen de laagste waarderingpercentages voor alle initiatieven en de zelfstandigen uit de industrie de hoogste waarderingpercentages.

Er zijn ook geen grote verschillen in de waardering van de vereenvoudigingen door de zelfstandigen volgens gewest. MyMinFin is de koploper van meeste gewaardeerde initiatieven in Wallonië en Vlaanderen met respectievelijk 64% en 55% tevreden gebruikers, terwijl e-Box Enterprise 70% van de Brusselse gebruikers tevreden stelt. In de drie gewesten is Hermes het initiatief met het minst tevreden gebruikers.

5. Vergelijking van de resultaten uit de enquêtes van 2000 tot 2022

In dit deel wordt de vergelijking gemaakt van de resultaten uit de elf voorgaande enquêtes van het Federaal Planbureau. Die enquêtes werden om de twee jaar uitgevoerd sinds 2000¹³. Door de grootte van de betrouwbaarheidsintervallen moeten de cijfers en de trends in de evolutie van de totale kosten van de administratieve lasten voorzichtig geïnterpreteerd worden.

De enquête van 2023 is identiek aan de voorgaande enquêtes, met uitzondering van de mening over de vereenvoudigingsinitiatieven, waarvan de lijst in de loop der tijd werd aangepast aan het lopende administratieve vereenvoudigingsproces. Alleen de vragen over de mening van ondernemingen en zelfstandigen over de kwaliteit van de regelgeving en de kwaliteit van de contacten met de administratie komen van meet af aan in de elf enquêtes aan bod en worden vergeleken. Na een korte inleiding wordt een deel gewijd aan de vergelijking van de resultaten voor de ondernemingen. In een tweede deel wordt die vergelijking gemaakt voor de zelfstandigen.

5.1. Inleiding

De toegepaste methodologie is dezelfde voor alle uitgevoerde enquêtes: per post wordt een vragenlijst verstuurd naar de ondernemingen en zelfstandigen uit de steekproef die door Statbel werd geselecteerd. Antwoorden kan per post met de bijgevoegde, voorgefrankeerde enveloppe of elektronisch via een specifieke website die toegankelijk is met login en wachtwoord.

Tabel 16 geeft een overzicht van het responspercentage van de elf uitgevoerde enquêtes. Voor de laatste enquête is de respons groter bij de ondernemingen dan voor de voorgaande enquête en kleiner bij de zelfstandigen. Uit deze tabel blijkt ook dat het gebruik van internet door ondernemingen en zelfstandigen in de afgelopen 22 jaar is toegenomen.

Tabel 16 Antwoordpercentage van de ondernemingen en zelfstandigen - Vergelijking
In %

	2000	2002	2004	2006	2008	2010	2012	2014	2016	2020	2022
Ondernemingen	15,3	23,3	19,4	17,0	20,0	17,8	20,6	18,5	17,3	17,4	19,2
- elektronisch (% antwoorden)	17,0	24,0	44,0	40,2	60,2	60,6	62,8	74,5	74,1	79,9	83,9
Zelfstandigen	7,5	16,6	12,3	10,4	10,6	10,5	12,5	10,9	10,3	14,3	9,6
- elektronisch (% antwoorden)	15,0	13,0	31,0	21,7	44,2	37,6	41,7	51,8	46,5	55,2	59,8

De administratieve lasten die wegen op de ondernemingen en de zelfstandigen zijn voor de elf enquêtes volgens dezelfde methode berekend. De gemiddelde kosten per klasse zijn eerst geëxtrapoleerd over de huidige populatie en de uitkomsten daarvan zijn opgeteld om tot de totale kosten van de administratieve lasten te komen. Tussen 2020 en 2022 is de populatie van de ondernemingen gedaald met 2,4%, en die van de zelfstandigen met 5,9%, zoals blijkt uit tabel 17. Een onderzoek naar de

¹³ De resultaten van de verschillende enquêtes werden gepubliceerd in de vorm van Planning Papers die gratis gedownload kunnen worden op de website van het Federaal Planbureau (www.plan.be). Door een gebrek aan middelen kon de enquête voor het jaar 2018 niet plaatsvinden.

gevoeligheid van de resultaten is uitgevoerd door de gemiddelde kosten van de enquête 2022 te extrapoleren naar de populatie van 2020 voor elk van de steekproefstrata. Dat onderzoek staat vermeld in bijlage 3. Deze bijlage toont ook de evolutie van de kosten van de administratieve lasten in constante euro's van 2000.

Tabel 17 Populatie van de ondernemingen en zelfstandigen - Vergelijking

	2000	2002	2004	2006	2008	2010	2012	2014	2016	2020	2022
Ondernemingen	205 467	203 170	199 008	203 795	202 323	212 921	208 486	201 858	205 867	202 929	198 125
Zelfstandigen	459 744	403 578	442 368	410 366	403 519	403 703	408 450	399 177	411 650	459 147	432 232

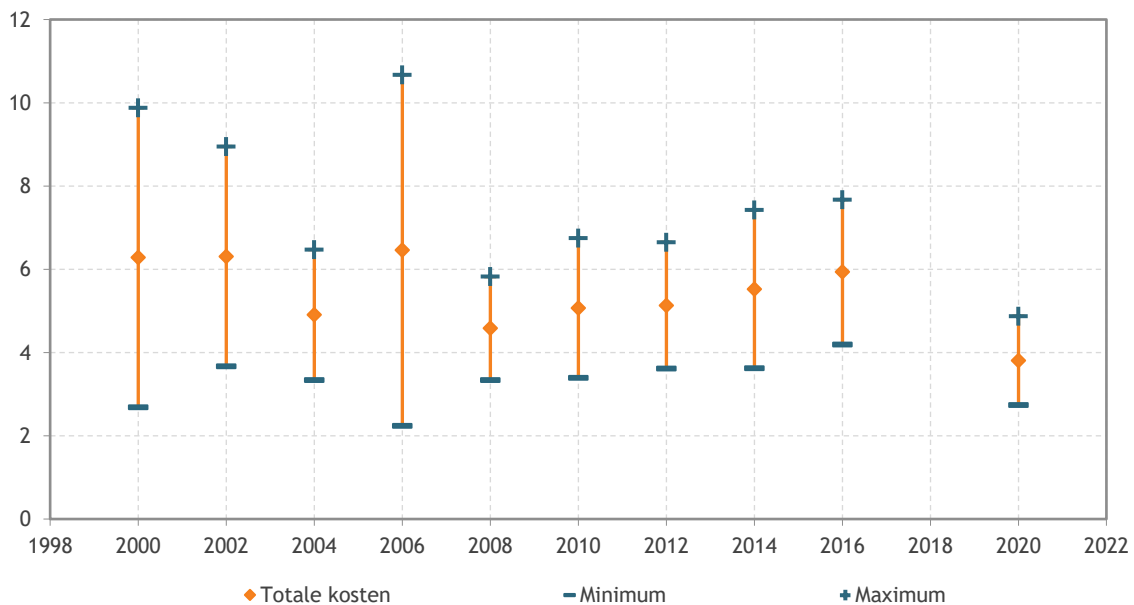
Bron: Ramingen gemaakt door Statbel ten behoeve van de enquête over de administratieve lasten. Enkel de zelfstandigen in hoofdberoep werden in aanmerking genomen.

5.2. Vergelijking van de resultaten: de ondernemingen

5.2.1. De kosten van de administratieve verplichtingen

Zoals blijkt uit figuur 16 vormen de geraamde totale kosten in miljard euro voor het jaar 2022 een terugkeer naar de stijgende trend die sinds 2008 is waargenomen en in 2020 werd onderbroken. Na een toename met 11% tussen 2008 en 2010 zijn de kosten van de administratieve lasten voor de ondernemingen tussen 2010 en 2012 met 1% gestegen, tussen 2012 en 2014 met 8% en tussen 2014 en 2016 met 7%, alvorens tussen 2016 en 2020 met 36% te dalen. In 2022 stijgen deze kosten met 32% ten opzichte van 2020, en sluiten opnieuw dicht aan bij de waargenomen kosten in 2016. Tussen 2000 en 2022 zijn de kosten van de administratieve lasten met 20% gedaald. Sinds de daling in 2006, zijn de extreme waarden van het 90%-betrouwbaarheidsinterval van die raming gedaald, wat wijst op een verbetering van de statistische betrouwbaarheid van de raming.

Figuur 16 Raming van de kosten van de administratieve lasten die wegen op de ondernemingen met bijhorend betrouwbaarheidsinterval - Vergelijking
In miljard euro

Het relatieve gewicht van de administratieve lasten, berekend als de totale kosten in procent van het nominale bbp van het overeenstemmende jaar, is tussen 2020 en 2022 gestegen met 0,08 procentpunt. Sinds 2000 is dit relatieve gewicht gedaald van 2,55% van het bbp tot 0,91% van het bbp, een daling met 1,64 procentpunt (tabel 18).

De interne kosten van de administratieve lasten zijn telkens hoger dan de externe kosten, met uitzondering van de jaren 2014 en 2016. Sinds 2006 veroorzaakt de fiscale regelgeving het grootste deel van de interne kosten. Het is ook dit regelgevingsdomein dat sinds het begin van de enquêtes het grootste deel van de externe kosten genereert. De milieuregelgeving daarentegen zorgt in alle enquêtes voor het kleinste deel van zowel interne als externe kosten.

Tussen 2020 en 2022 wordt de stijging van de totale kosten van administratieve lasten verklaard door de stijging van beide soorten kosten, zowel de interne kosten (+33%) als de externe kosten (+31%).

Tabel 18 Totale kosten van de administratieve verplichtingen - Vergelijking

	2000	2002	2004	2006	2008	2010	2012	2014	2016	2020	2022
Totale kosten in miljard euro	6,28	6,31	4,91	6,46	4,58	5,07	5,13	5,52	5,93	3,81	5,03
Totale kosten in % van het bbp	2,55	2,41	1,73	2,05	1,33	1,43	1,37	1,38	1,40	0,83	0,91
- Interne kosten in miljard euro	3,36	4,33	2,70	4,11	2,36	2,71	2,67	2,47	2,72	2,12	2,81
Tewerkstelling	1,42	1,74	1,27	1,07	0,92	0,97	1,02	0,94	0,97	0,75	0,97
Fiscaliteit	1,48	1,67	1,06	2,78	1,19	1,40	1,40	1,36	1,52	1,24	1,56
Milieu	0,46	0,92	0,36	0,26	0,25	0,34	0,26	0,18	0,22	0,13	0,28
- Externe kosten in miljard euro	2,92	1,98	2,21	2,35	2,22	2,36	2,46	3,05	3,22	1,69	2,22
Tewerkstelling	0,96	0,65	0,82	0,81	0,81	0,93	0,87	1,18	1,04	0,62	0,89
Fiscaliteit	1,74	1,08	1,21	1,34	1,30	1,30	1,43	1,66	2,00	0,98	1,14
Milieu	0,22	0,25	0,18	0,20	0,11	0,13	0,16	0,21	0,18	0,08	0,19

De administratieve lasten die wegen op kleine ondernemingen vormen nog steeds het grootste deel van de totale kosten van de administratieve verplichtingen, maar minder uitgesproken dan bij de vijf vorige enquêtes, zoals blijkt uit tabel 19. Het aandeel van de totale kosten van de administratieve lasten voor rekening van de middelgrote ondernemingen is aanzienlijk gestegen ten opzichte van de vorige enquête, terwijl het aandeel van de grote ondernemingen daalt na de sterke stijging in 2020.

Tabel 19 Verdeling van de totale kosten van de administratieve lasten volgens de ondernemingsgrootte - Vergelijking
In %

	2000	2002	2004	2006	2008	2010	2012	2014	2016	2020	2022
Klein	69,3	53,4	47,0	56,2	48,8	50,7	54,3	59,6	61,2	54,8	48,9
Middelgroot	26,6	32,8	43,0	39,4	38,0	39,6	36,7	29,8	30,4	29,2	41,3
Groot	4,2	13,9	10,0	4,5	13,1	9,7	9,0	10,6	8,4	16,0	9,8

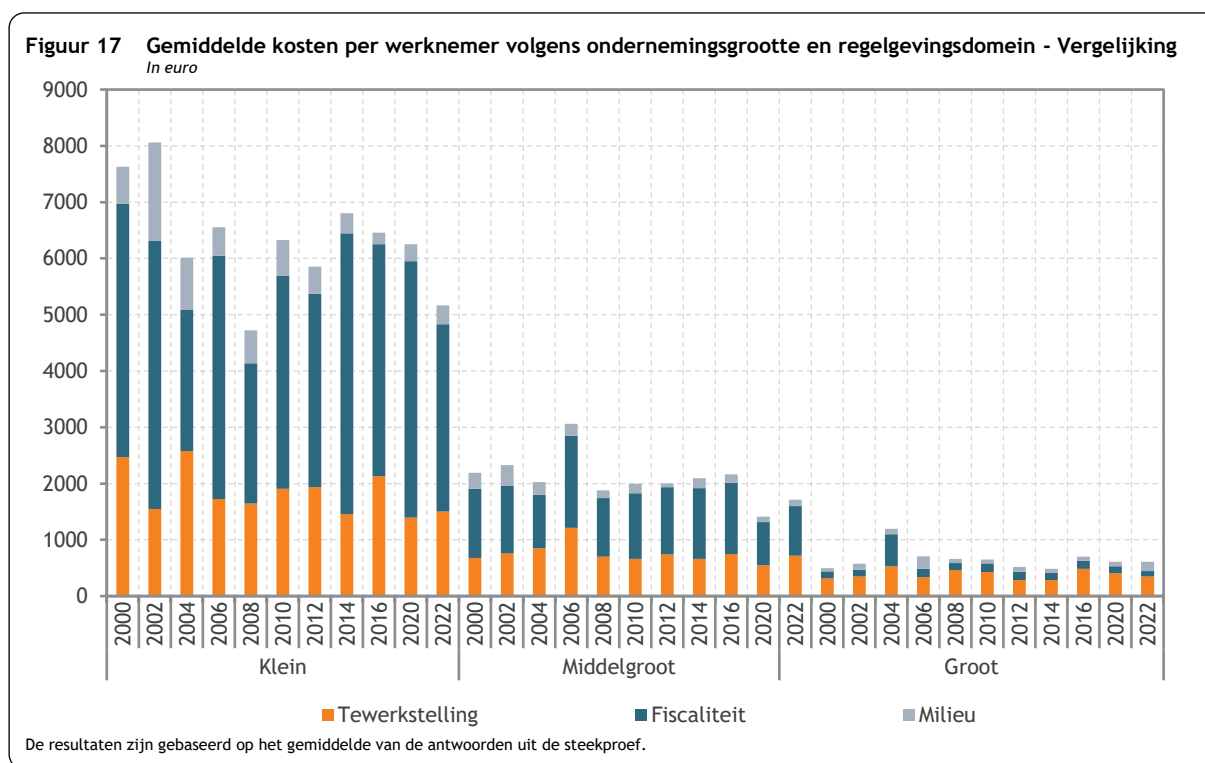
De verdeling van de totale kosten over de drie regelgevingsdomeinen, die is weergegeven in tabel 20, toont het overwicht van de fiscaliteit in de totale kosten van de administratieve lasten over de gehele periode. Sinds 2016 daalt echter het percentage van de totale kosten dat door de fiscale regelgeving wordt gegenereerd, terwijl het percentage verbonden aan de tewerkstellingsregelgeving stijgt.

Tabel 20 Verdeling van de totale kosten van de administratieve lasten volgens regelgevingsdomein - Vergelijking
In %

	2000	2002	2004	2006	2008	2010	2012	2014	2016	2020	2022
Tewerkstelling	38,0	37,8	42,7	29,1	37,8	37,4	36,8	38,4	33,8	36,0	37,0
Fiscaliteit	51,2	43,6	46,2	63,7	54,5	53,3	55,1	54,7	59,7	58,4	52,6
Milieu	10,8	18,7	11,1	7,2	7,7	9,3	8,0	6,9	6,8	5,6	9,4

Uit de vergelijking van de gemiddelde kosten per werknemer volgens ondernemingsgrootte (figuur 17) blijkt dat er een schaafeffect is: de gemiddelde kosten per werknemer zijn hoger voor kleine ondernemingen dan voor middelgrote ondernemingen, die op hun beurt hogere gemiddelde kosten per werknemer hebben dan grote ondernemingen. Voor de kleine en middelgrote ondernemingen genereert de fiscale regelgeving het grootste deel van gemiddelde kosten per werknemer, terwijl dat voor grote ondernemingen de tewerkstellingsregelgeving is.

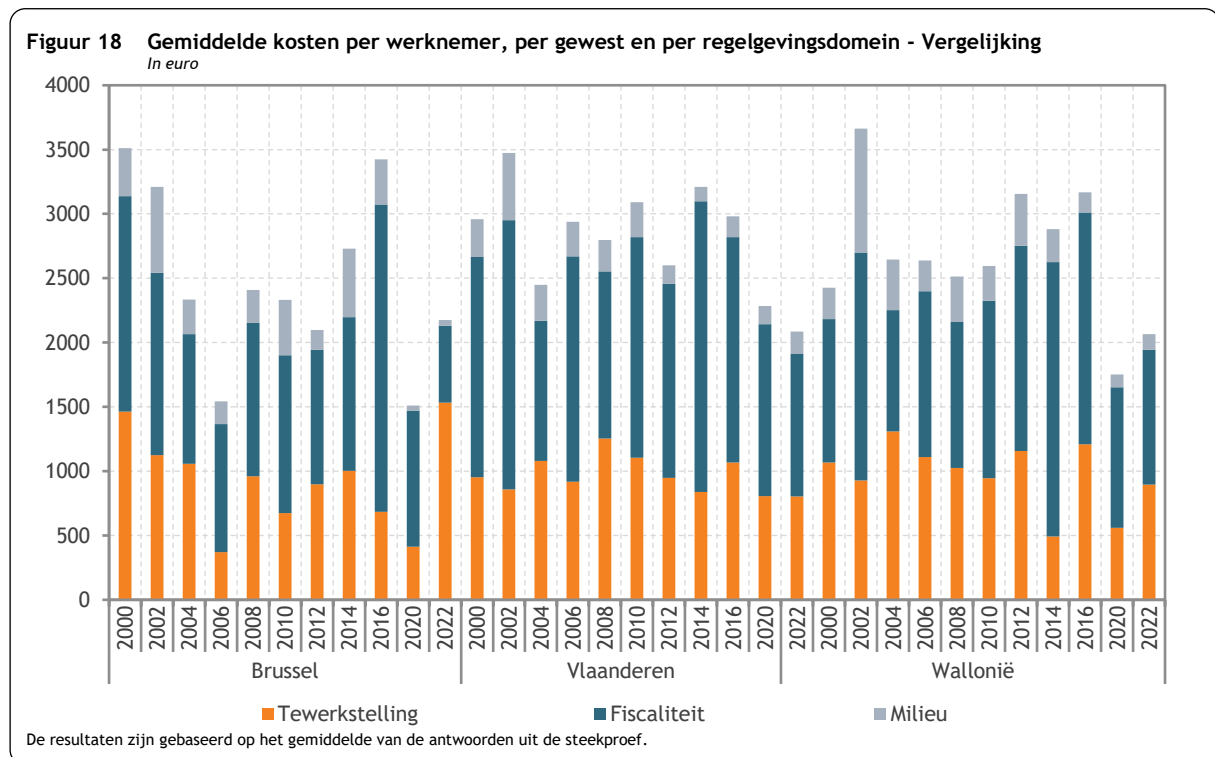
Tussen 2020 en 2022 stijgen de kosten per werknemer voor de middelgrote ondernemingen (+21%), blijven ze stabiel voor de grote ondernemingen en dalen ze voor de kleine ondernemingen (-17%). Voor de middelgrote ondernemingen stijgen de gemiddelde kosten per werknemer die verband houden met de drie regelgevingsdomeinen, maar in iets sterkere mate voor tewerkstelling (+31% tegenover +15% voor fiscaliteit en +14% voor milieu). Alleen de gemiddelde kosten per werknemer voor de fiscale regelgeving dalen voor kleine ondernemingen (-27%), terwijl de kosten verbonden aan de tewerkstellings- en milieuregelgeving stijgen (met respectievelijk 8% en 11%).

Tussen 2020 en 2022 stegen de gemiddelde kosten van de administratieve verplichtingen, uitgedrukt in procent van de omzet, voor de middelgrote ondernemingen, terwijl ze daalden voor de kleine en grote ondernemingen. In 2022 vertegenwoordigden de kosten van de administratieve lasten 3,5% van de omzet van de kleine ondernemingen tegenover 4,2% in 2020 en 3,4% in 2016, 2,9% en 2014 en 5,8% in 2012, 1,1% van de omzet van de middelgrote ondernemingen tegenover 0,9% in 2020, 1,6% in 2016, 0,9%

en 1,4% in 2012, en 0,4% van de omzet van de grote ondernemingen tegenover 1,0% in 2020, 0,8% in 2016 en 0,2% in 2014 en 0,4% in 2012. In 2010 vertegenwoordigden die kosten 3,6% van de omzet van de kleine ondernemingen, 1,7% van de omzet van de middelgrote ondernemingen en 0,6% van de omzet van de grote ondernemingen. In 2008 vertegenwoordigden ze 3,5% van de omzet van de kleine ondernemingen, 0,9% van de omzet van de middelgrote ondernemingen en 0,3% van de omzet van de grote ondernemingen. In 2006 bedroegen die percentages respectievelijk 3,9%, 1,2% en 0,6%, tegenover nog 4,7%, 2,6% en 1,3% in 2004.

Tussen 2020 en 2022 stijgen de gemiddelde kosten per werknemer voor de Waalse ondernemingen (+18%) en vooral voor de Brusselse ondernemingen (+44%), terwijl ze dalen voor de Vlaamse ondernemingen (-9%). In Wallonië en Brussel wordt de stijging vooral veroorzaakt door de gemiddelde kosten verbonden aan de tewerkstellingsregelgeving. In de drie gewesten, daarentegen, dalen de gemiddelde kosten verbonden aan de fiscaliteit (figuur 18). Er is echter voorzichtigheid geboden bij het interpreteren van de resultaten voor het Brussels Hoofdstedelijk Gewest gezien het kleinere aantal antwoorden dan in de andere twee gewesten.

De algemene indruk van de ondernemingen over de evolutie van de administratieve lasten over de afgelopen twee jaar bevestigt de trend van de vorige enquête: ongeacht het regelgevingsdomein ervaren meer ondernemingen een (aanzienlijke) toename van de administratieve lasten en minder ondernemingen een stabilisatie van deze lasten in de afgelopen twee jaar. Terwijl in 2000 nog 81% van de ondernemingen een (gevoelige) stijging van de lasten inzake fiscale regelgeving waarnam, deelde slechts 45% van hen die mening in 2010. In 2012 steeg het percentage terug tot 58%. In 2014 daalde het weer tot 49%, om zich in 2016 te stabiliseren en in 2020 te stijgen tot 70% en tot 81% in 2022. Dezelfde evolutie is zichtbaar op het vlak van tewerkstelling: 77% van de ondernemingen meende dat de administratieve lasten in dat domein (gevoelig) gestegen waren in 2000, terwijl in 2010 slechts 51% die

mening was toegedaan en 55% in 2012. Dit percentage zakte tot 52% in 2014 en verder tot 48% in 2016, om weer op te lopen tot 73% in 2020 en tot 81% in 2022. De perceptie van de evolutie van de administratieve lasten inzake milieu is er eveneens op vooruitgegaan sinds 2000, toen het percentage 71% bedroeg. In 2010 en 2012 meenden resp. 57% en 56% van de ondernemingen dat de administratieve lasten inzake milieu (aanzienlijk) waren gestegen, tegenover slechts 52% in 2014 en 50% in 2016. Daarentegen ervaart 75% van de ondernemingen in 2020 een (aanzienlijke) toename van de lasten in dit regelgevingsdomein en in 2022 bedraagt dit percentage 78%.

5.2.2. De kwaliteit van de administratieve verplichtingen

Sinds de eerste enquête wordt de mening over de kwaliteit van de regelgeving en de kwaliteit van de contacten met de administratie die met de toepassing ervan is belast, beoordeeld op basis van dezelfde reeks stellingen, waardoor een vergelijking van de resultaten in de tijd mogelijk wordt.

In 2022 zijn de ondernemingen, net als in de vorige enquêtes, meer tevreden over de kwaliteit van hun contacten met de administraties dan over de kwaliteit van de regelgevingen zelf, ongeacht het regelgevingsdomein. Bekeken over de elf enquêtes, hebben de beste scores betrekking op dezelfde stellingen. Wat betreft de kwaliteit van de regelgeving, blijken de ondernemingen het meest akkoord te gaan met de stellingen over de bekendmaking van de regelgevingen (tijdig meegedeeld en meegedeeld voordat ze zijn goedgekeurd), terwijl ze doorgaans kritischer zijn over de verstaanbaarheid van de regelgevingen en hun aangepastheid aan alle situaties. Wat de kwaliteit van de contacten met de administratie betreft, zijn de ondernemingen het meest tevreden over de volgende stellingen: de antwoorden worden binnen de voorziene termijn verstrekt en voldoen aan de behoeften. Aan de andere kant zijn ze over het algemeen het meest kritisch over de gemakkelijkerheid om de bevoegde dienst te contacteren en de duidelijkheid tot welke dienst men zich moet wenden.

Naast die gemeenschappelijke trends duiken er verschillen op tussen de regelgevingsdomeinen in de elf enquêtes.

Tabel 21 geeft een vergelijking van de percentages ondernemingen die (volledig) akkoord gaan met de verschillende stellingen over de verschillende aspecten van de kwaliteit van de regelgeving, zowel voor de drie onderzochte domeinen als voor de elf uitgevoerde enquêtes.

Wat het tewerkstellingsdomein betreft, verbeterden de percentages voor alle stellingen in de enquête van 2016, na een verslechtering voor een grote meerderheid van de stellingen tijdens de enquêtes 2012 en 2014. Deze trend wordt bevestigd door de enquête van 2020, waarin de percentages voor 5 van de 7 voorgelegde stellingen verder verbeteren. Dit is niet meer het geval in 2022 dat wordt gekenmerkt door een verslechtering van de percentages ondernemingen die het eens zijn met de voorstellen voor 5 van de 7 stellingen.

Wat fiscaliteit betreft, ging de beoordeling erop vooruit voor de zeven stellingen tijdens de enquête van 2016 ten opzichte van de enquête van 2014 en ook voor een meerderheid van de stellingen in vergelijking met de enquête van 2012. De enquête van 2020 werd echter gekenmerkt door een daling van deze percentages voor 5 van de 7 stellingen. De enquête van 2022 lijkt erop te wijzen dat de mening over de kwaliteit van de regelgeving door de ondernemingen stabiel is gebleven. De percentages zijn

immers identiek voor 2 stellingen, dalen voor twee stellingen en stijgen voor 3 stellingen. De aanpassing van de regelgeving aan alle omstandigheden wordt het meest problematische kenmerk met slechts een onderneming op vijf die (volledig) akkoord gaat met de stelling.

Tabel 21 Kwaliteit van de regelgeving per regelgevingsdomein - Vergelijking
In % van de ondernemingen dat (volledig) akkoord gaat met de stelling

	2000	2002	2004	2006	2008	2010	2012	2014	2016	2020	2022
Tewerkstelling											
Meegedeeld vóór de goedkeuring	43	49	49	41	42	49	48	40	51	48	47
Gemakkelijk te begrijpen	26	23	25	30	32	33	29	30	31	39	35
Duidelijke doelstellingen	30	33	33	40	43	38	39	39	40	49	39
Voldoende aangepast aan alle omstandigheden	14	22	18	30	27	31	21	22	27	34	35
Tijdig meegedeeld	38	43	43	51	55	59	46	45	52	51	53
Goede onderlinge samenhang	23	28	27	28	29	32	31	27	32	38	36
Gepaard met adequate en duidelijke informatie	23	26	30	35	32	32	33	33	32	42	37
Fiscaliteit											
Meegedeeld vóór de goedkeuring	47	41	54	49	42	37	47	39	43	39	42
Gemakkelijk te begrijpen	18	25	26	30	30	24	20	21	24	24	24
Duidelijke doelstellingen	34	37	36	42	35	28	38	35	39	31	33
Voldoende aangepast aan alle omstandigheden	14	16	28	27	26	22	14	18	27	28	20
Tijdig meegedeeld	47	49	49	55	53	49	39	47	54	45	49
Goede onderlinge samenhang	19	19	22	26	25	32	23	23	29	26	26
Gepaard met adequate en duidelijke informatie	24	33	32	38	34	37	23	29	32	29	24
Milieu											
Meegedeeld vóór de goedkeuring	53	39	54	44	41	45	50	46	50	46	43
Gemakkelijk te begrijpen	32	25	23	37	33	32	40	30	29	34	26
Duidelijke doelstellingen	50	38	37	52	50	51	60	44	52	53	53
Voldoende aangepast aan alle omstandigheden	16	12	14	35	34	31	31	29	31	24	32
Tijdig meegedeeld	47	41	50	56	57	50	62	55	52	46	43
Goede onderlinge samenhang	30	27	30	39	43	37	44	42	38	38	37
Gepaard met adequate en duidelijke informatie	29	35	28	41	40	35	45	35	37	35	31

Wat het milieudomein betreft, wordt de enquête van 2022 gekenmerkt door een verdere verslechtering van de mening over de kwaliteit van de regelgeving die al werd opgetekend in de enquête van 2020, met een daling van de percentages voor een meerderheid van de stellingen en blijven de scores onder die van de enquête van 2012 voor 6 van de 7 stellingen. De verstaanbaarheid van de regelgeving blijft problematisch met nauwelijks meer dan een op de vier ondernemingen die (volledig) akkoord gaat met de stelling,

Tabel 22 geeft een vergelijking van de percentages ondernemingen die (volledig) akkoord gaan met de stellingen over de verschillende aspecten van de kwaliteit van de contacten met de administratie voor de drie onderzochte domeinen en voor de elf uitgevoerde enquêtes.

Voor tewerkstelling lagen de percentages in 2016 hoger voor zes van de zeven stellingen ten opzichte van de resultaten in de twee voorgaande enquêtes van 2012 en 2014. De enquête van 2020 toonde echter een verslechtering van de resultaten voor 6 van de 7 stellingen. Deze verslechtering houdt aan in 2022

met opnieuw een daling van de percentages voor 6 van de 7 stellingen. De bevoegde dienst is gemakkelijk te contacteren wordt bijzonder problematisch met slechts 27%, of het laagste percentage van ondernemingen sinds 2000 die (volledig) akkoord gaan met de stelling.

Tabel 22 Kwaliteit van de contacten met de bevoegde administratie volgens regelgevingsdomein - Vergelijking
In % van de ondernemingen dat (volledig) akkoord gaat met de stelling

	2000	2002	2004	2006	2008	2010	2012	2014	2016	2020	2022
Tewerkstelling											
Het is duidelijk tot welke dienst men zich moet wenden	32	35	36	44	40	44	43	36	44	40	36
De bevoegde dienst is gemakkelijk te contacteren	31	38	37	37	36	44	43	40	38	32	27
De administratie geeft nauwkeurige antwoorden	51	43	52	52	55	57	58	52	57	53	51
De beslissingen zijn duidelijk gemotiveerd	37	41	42	48	48	47	50	47	53	52	47
De administratie antwoordt binnen de voorziene termijn	54	55	59	67	55	64	57	58	68	60	54
Dezelfde antwoorden ongeacht de contactpersoon	33	36	28	48	45	53	45	36	53	40	46
De verkregen informatie beantwoordt aan de behoeften	55	50	56	72	65	67	62	59	63	63	59
Fiscaliteit											
Het is duidelijk tot welke dienst men zich moet wenden	46	51	43	52	49	55	55	40	47	24	34
De bevoegde dienst is gemakkelijk te contacteren	47	39	39	43	39	39	44	35	33	23	28
De administratie geeft nauwkeurige antwoorden	36	47	57	56	56	52	57	57	55	40	50
De beslissingen zijn duidelijk gemotiveerd	35	41	44	48	49	53	51	50	53	41	50
De administratie antwoordt binnen de voorziene termijn	49	56	68	69	68	65	68	67	65	45	54
Dezelfde antwoorden ongeacht de contactpersoon	29	31	33	44	44	47	40	44	43	36	39
De verkregen informatie beantwoordt aan de behoeften	51	58	62	66	68	64	67	64	63	50	63
Milieu											
Het is duidelijk tot welke dienst men zich moet wenden	46	42	45	50	57	44	55	50	47	43	45
De bevoegde dienst is gemakkelijk te contacteren	52	48	43	58	61	51	66	55	49	43	53
De administratie geeft nauwkeurige antwoorden	45	41	45	57	61	59	60	61	58	60	64
De beslissingen zijn duidelijk gemotiveerd	43	39	39	52	56	51	57	62	55	62	52
De administratie antwoordt binnen de voorziene termijn	52	50	57	67	72	61	70	70	65	60	58
Dezelfde antwoorden ongeacht de contactpersoon	39	31	38	51	54	46	49	51	46	49	53
De verkregen informatie beantwoordt aan de behoeften	57	50	55	64	69	70	75	69	64	63	61

Wat de fiscaliteit betreft, stopt de verslechtering van de percentages die begon in 2014 in 2022, met een toename van de waardering van ondernemingen voor de 7 voorgestelde stellingen. Een meerderheid van de ondernemingen is het (volledig) eens met de stellingen dat de verstrekte informatie aan hun behoeften voldoet, binnen de verwachte termijn wordt geleverd en nauwkeurig is, en dat beslissingen duidelijk gemotiveerd zijn. De gemakkelijheid om de bevoegde dienst te contacteren en de duidelijkheid tot welke dienst men zich moet wenden blijven de twee meest problematische stellingen.

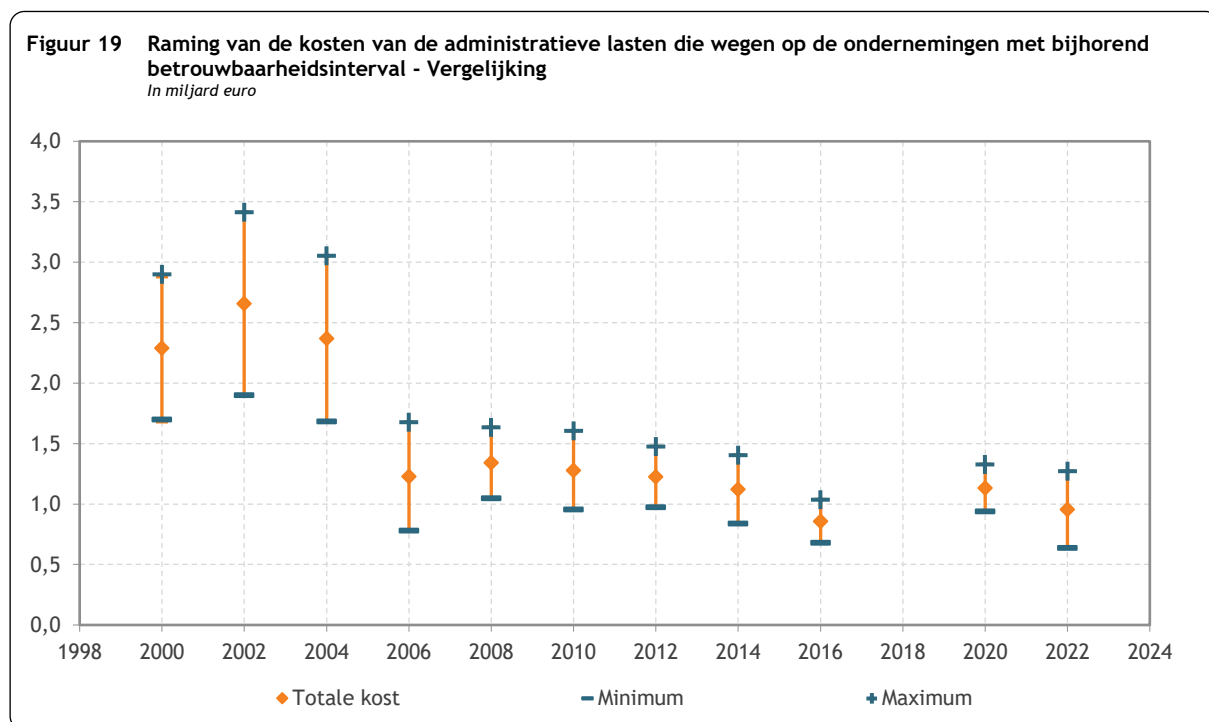
Voor de milieureggeving wordt de verslechtering van de kwaliteit van de contacten, die begon in de enquête van 2016, bevestigd in de enquête van 2022, met een stijging van de percentages voor 4 van de

7 stellingen die ter beoordeling aan de ondernemingen zijn voorgelegd. Milieu blijft echter het regelgevingsdomein met de hoogste percentages ondernemingen die akkoord gaan met alle stellingen. Met uitzondering van de duidelijkheid tot welke dienst men zich moet wenden, is de meerderheid van de ondernemingen het (volledig) eens met de stellingen.

5.3. Vergelijking van de resultaten: de zelfstandigen

5.3.1. De kosten van de administratieve verplichtingen

Figuur 19 toont de evolutie van de administratieve lasten voor de zelfstandigen over de periode 2000-2022 in miljard euro. Na een stijging met 16% tussen 2000 en 2002, zijn de totale kosten nadien gedaald met 11% tussen 2002 en 2004 en met 48% tussen 2004 en 2006, om vervolgens opnieuw te stijgen met 9% tussen 2006 en 2008 en daarna weer te dalen met 5% tussen 2008 en 2010, met 4% tussen 2010 en 2012, met 8% tussen 2012 en 2014 en met 23% tussen 2014 en 2016. Deze neerwaartse trend is in 2020 onderbroken met een stijging van 32%, maar herneemt in 2022 met een daling van de totale kosten met 6%. Over de gehele periode is de daling van de totale kosten van de administratieve lasten van de zelfstandigen echter duidelijk zichtbaar. Tussen 2000 en 2022 zijn de totale kosten met 58% gedaald. De extreme waarden van het 90%-betrouwbaarheidsinterval van die raming stijgen in 2022, wat wijst op een verslechtering van de statistische betrouwbaarheid van de raming.

De toename van de totale kosten van de administratieve lasten voor de zelfstandigen tussen 2020 en 2022 wordt ook merkbaar wanneer er gekeken wordt naar de kosten van de administratieve lasten uitgedrukt in procent van het nominale bbp voor het betrokken jaar. In 2022 is het relatieve gewicht van de administratieve lasten voor zelfstandigen met 0,08 procentpunt gedaald ten opzichte van het percentage in 2020 en wordt het laagste relatieve gewicht van de administratieve lasten in procent van

het bbp van de reeks. Sinds 2000 is het relatieve gewicht van de administratieve lasten voor zelfstandigen afgenomen met 0,76 procentpunt.

In absolute cijfers dragen zowel de interne als de externe kosten bij tot de daling van de totale kosten in 2022 ten opzichte van 2020, maar de externe kosten dragen verhoudingsgewijs meer bij dan de interne kosten (-26% ten opzichte van -7%). De interne kosten blijven echter hoger dan de externe kosten, zoals het geval is geweest sinds 2000.

Tabel 23 Totale kosten van de administratieve verplichtingen - Vergelijking

	2000	2002	2004	2006	2008	2010	2012	2014	2016	2020	2022
Totale kosten in miljard euro	2,29	2,66	2,37	1,23	1,34	1,28	1,23	1,12	0,86	1,13	0,96
Totale kosten in % van het bbp	0,93	1,02	0,84	0,39	0,39	0,36	0,33	0,28	0,20	0,25	0,17
- Interne kosten in miljard euro	1,46	1,82	1,39	0,78	0,78	0,76	0,63	0,77	0,56	0,62	0,58
- Externe kosten in miljard euro	0,83	0,84	0,98	0,45	0,56	0,52	0,60	0,36	0,30	0,51	0,38

De totale kosten zijn de som van de kosten voor twee regelgevingsdomeinen: fiscaliteit en milieu. Het aandeel van de administratieve lasten die door fiscale regelgeving worden gegenereerd, is in 2022 gedaald, voor het eerst sinds 2010. In 2022 bedraagt dit aandeel 80%.

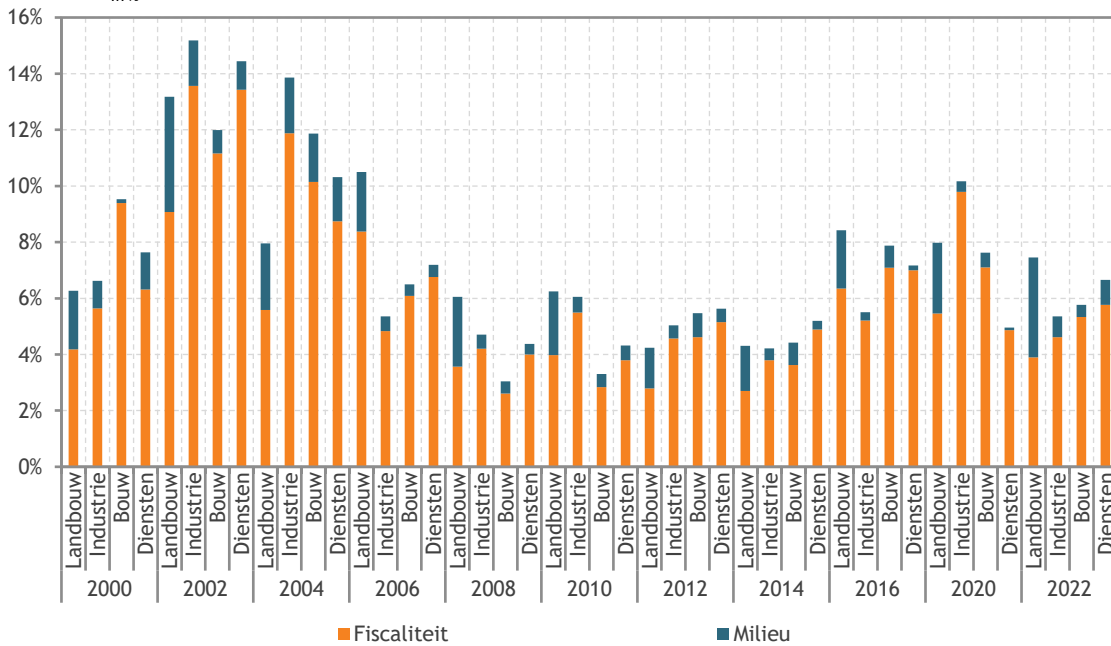
Tabel 24 Verdeling van de totale kosten van de administratieve lasten van de zelfstandigen volgens regelgevingsdomein - Vergelijking
In %

	2000	2002	2004	2006	2008	2010	2012	2014	2016	2020	2022
Fiscaliteit	85,0	80,2	78,5	84,0	81,3	84,1	86,2	90,2	91,5	91,7	80,0
Milieu	15,08	19,8	21,5	16,0	18,7	15,9	13,8	9,8	8,5	8,3	20,0

In absolute waarde wordt de daling van de totale kosten van administratieve lasten voor zelfstandigen tussen 2020 en 2022 alleen verklaard door de daling van de kosten van de fiscale administratieve lasten (-26%), terwijl de administratieve lasten voor het milieudomein duidelijk stijgen (+103%).

De totale kosten van de administratieve lasten in miljard euro zijn tussen 2020 en 2022 gedaald in absolute waarde, maar ook uitgedrukt in procent van de omzet in alle activiteitensectoren, behalve in de dienstensector (figuur 20). Ongeacht de activiteitensector wordt de evolutie van de gemiddelde kosten in procent van de omzet hoofdzakelijk verklaard door de administratieve lasten inzake fiscaliteit. In 2022 is, net als in de voorgaande enquêtes, het aandeel van de administratieve lasten als gevolg van de milieuregelgeving het grootst bij de zelfstandigen in de landbouwsector.

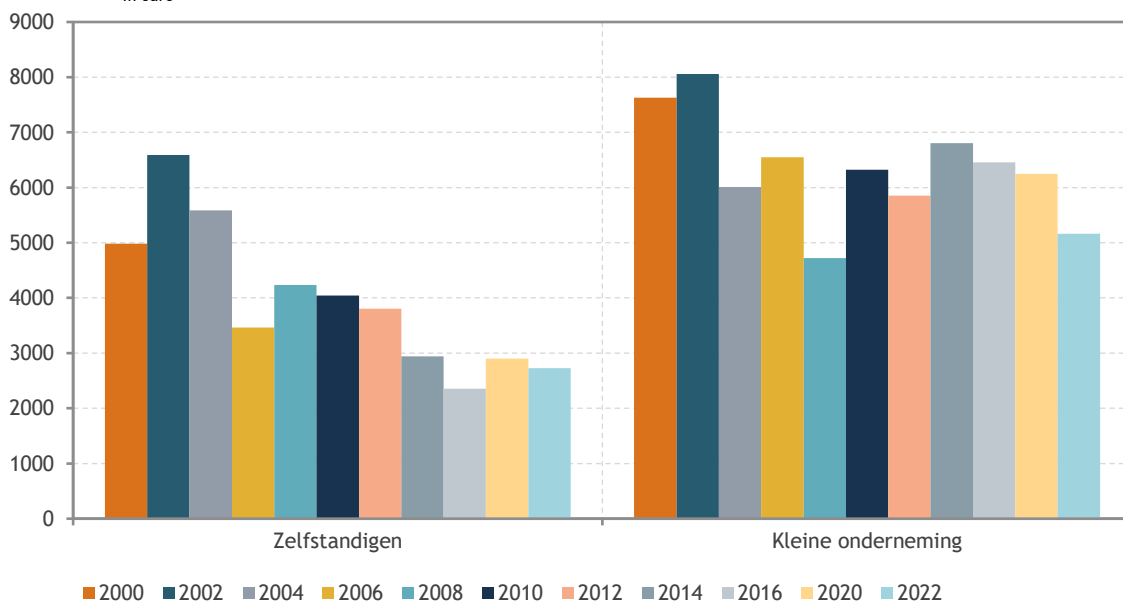
Figuur 20 Gemiddelde kosten in % van de omzet volgens sector en regelgevingsdomein - Vergelijking
In %

De resultaten zijn gebaseerd op het gemiddelde van de antwoorden uit de steekproef.

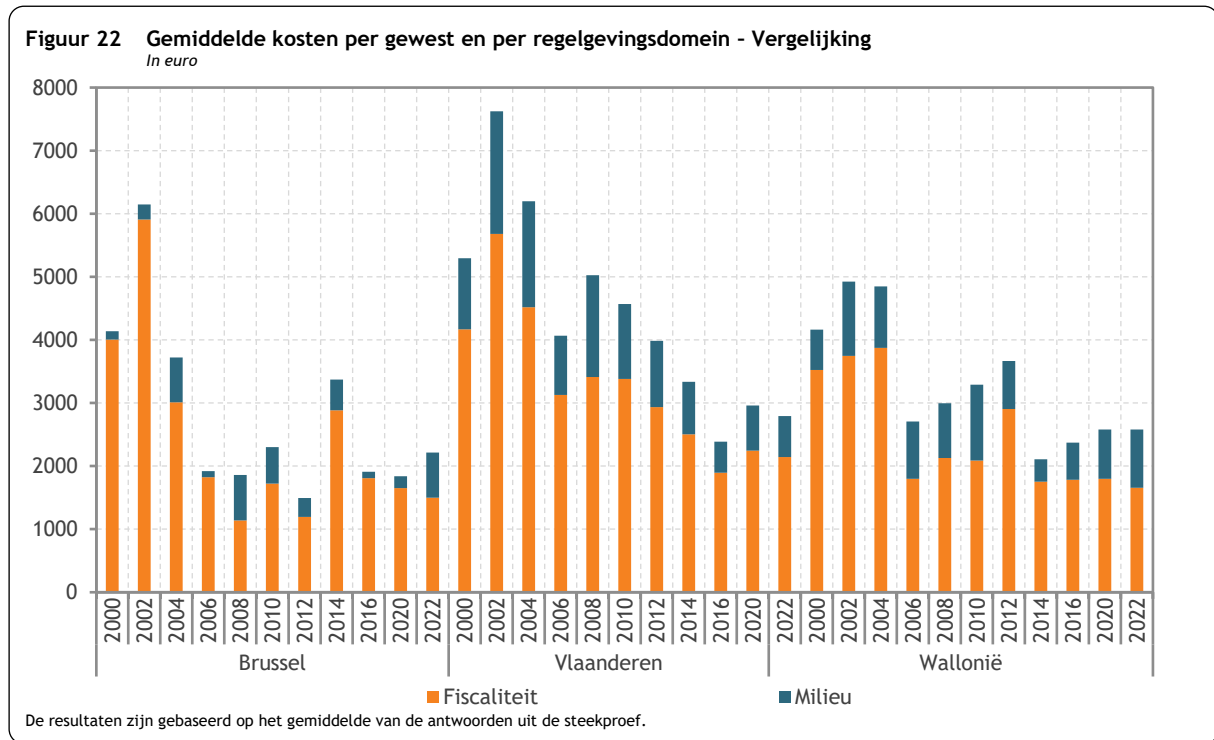
Figuur 21 toont de evolutie van de gemiddelde kosten voor de zelfstandigen en de gemiddelde kosten per werknemer in de kleine ondernemingen. Over de gehele periode zijn de gemiddelde kosten voor de zelfstandigen telkens lager dan de gemiddelde kosten per werknemer van de kleine ondernemingen. Het verschil tussen deze twee soorten kosten neemt net zoals in 2020 af in 2022, terwijl het in de twee vorige enquêtes juist toenam. Die afname wordt verklaard door het feit dat de gemiddelde kosten per werknemer van de kleine ondernemingen meer afnemen dan de gemiddelde kosten van de zelfstandigen tussen 2020 en 2022.

Figuur 21 Gemiddelde kosten voor de zelfstandigen en gemiddelde kosten per werknemer in de kleine ondernemingen - Vergelijking
In euro

De resultaten zijn gebaseerd op het gemiddelde van de antwoorden uit de steekproef.

Zoals blijkt uit figuur 22, is de algemene dalende trend van de gemiddelde kosten van de administratieve lasten op regionaal vlak merkbaar bij de Vlaamse zelfstandigen (-6% t.o.v. van 2020), terwijl de gemiddelde kosten stabiel blijven in Wallonië en stijgen voor de Brusselse zelfstandigen (+20% ten opzichte van 2020). Er moet worden opgemerkt dat het beperkte aantal antwoorden van de Brusselse zelfstandigen, zowel voor de enquête van 2022 als voor de enquêtes van 2020, 2016, 2014 en 2012, het resultaat voor dat gewest weinig betrouwbaar maakt.

De algemene indruk van de zelfstandigen over de evolutie van de administratieve lasten in de afgelopen twee jaar sluit aan bij die van de ondernemingen: de meerderheid van de zelfstandigen (en de ondernemingen) verklaart dat zij de afgelopen twee jaar een (aanzienlijke) toename van de administratieve lasten hebben ervaren. Maar deze meerderheid is meer uitgesproken in het geval van zelfstandigen dan in het geval van ondernemingen voor het milieudomein, terwijl het omgekeerde geldt voor het fiscale domein.

De enquête van 2022 sluit opnieuw aan bij de neerwaartse trend, die in de twee enquêtes van 2014 en 2016 is ingezet, maar wordt onderbroken in de enquête van 2020, in het percentage zelfstandigen dat vindt dat de administratieve lasten (sterk) zijn toegenomen, zowel in het fiscale als het milieudomein. In 2020 meende 78% van de zelfstandigen namelijk dat de fiscale administratieve lasten (fors) gestegen waren, tegenover 79% in 2020, 55% in 2016, 59% in 2014, 62% in 2012 en 53% in 2010. Wat de milieuregelgeving betreft, was in 2022 83% van de zelfstandigen van mening dat de administratieve lasten (sterk) gestegen waren, tegenover 85% in 2020, 61% in 2016, 65% in 2014, 66% in 2012 en 64% in 2010.

5.3.2. De kwaliteit van de administratieve verplichtingen

Bekeken over de elf enquêtes, zijn de zelfstandigen, net zoals de ondernemingen, meer tevreden over de kwaliteit van hun contacten met de administratie dan over de kwaliteit van de regelgeving op zich. Algemeen beschouwd is de tevredenheidsgraad bij de zelfstandigen in 2022, ten opzichte van 2020, stabiel in het fiscale domein en lager in het milieudomein.

Tabel 25 Kwaliteit van de regelgeving volgens regelgevingsdomein - Vergelijking
In % van de zelfstandigen dat (volledig) akkoord gaat met de stelling

	2000	2002	2004	2006	2008	2010	2012	2014	2016	2020	2022
	Fiscaliteit										
Meegedeeld vóór de goedkeuring	39	41	40	35	45	46	47	32	35	41	42
Gemakkelijk te begrijpen	22	27	25	27	30	35	30	19	25	24	23
Duidelijke doelstellingen	28	39	34	35	39	43	42	27	36	36	37
Voldoende aangepast aan alle omstandigheden	23	31	33	23	30	35	29	20	25	28	30
Tijdig meegedeeld	57	49	45	52	60	59	46	48	50	50	49
Goede onderlinge samenhang	29	33	34	30	35	43	31	26	29	31	37
Gepaard met adequate en duidelijke informatie	34	36	35	35	40	46	35	24	31	35	34
	Milieu										
Meegedeeld vóór de goedkeuring	51	39	48	49	42	45	49	41	40	44	36
Gemakkelijk te begrijpen	33	28	31	32	36	35	37	32	38	27	30
Duidelijke doelstellingen	44	39	40	39	50	49	46	46	53	35	35
Voldoende aangepast aan alle omstandigheden	24	20	27	24	28	26	31	33	32	24	20
Tijdig meegedeeld	54	42	40	45	52	41	51	50	50	41	33
Goede onderlinge samenhang	32	27	34	30	33	54	38	36	40	26	31
Gepaard met adequate en duidelijke informatie	40	33	33	39	38	34	40	38	40	31	27

Bekeken over de elf enquêtes en voor de twee bestudeerde regelgevingsdomeinen lijken de zelfstandigen het meest tevreden te zijn over het feit dat ze op tijd op de hoogte gebracht worden van de regelgevingen zodat ze vlot nageleefd kunnen worden en over het feit dat de regelgevingen ter kennis worden gebracht vóór de goedkeuring. Voor het milieudomein kan ook de duidelijkheid van de doelstellingen op een grotere tevredenheid rekenen. Samengevat, de bekendmaking van de regelgeving blijft dus, door de enquêtes heen, de belangrijkste bron van tevredenheid, zowel voor de zelfstandigen als voor de ondernemingen.

Voor de twee regelgevingsdomeinen heeft de belangrijkste kritiek van de zelfstandigen in 2022, net zoals bij de vorige enquêtes, betrekking op de moeilijkheidsgraad van de regelgeving en het gebrek aan flexibiliteit van de regelgeving om zich aan te passen aan alle omstandigheden.

Wat betreft het contact met de administratie (tabel 26) is de tevredenheidsgraad van de zelfstandigen in 2022 verbeterd in de twee regelgevingsdomeinen waarbij het percentage zelfstandigen dat (volledig) akkoord gaat stijgt voor een meerderheid van de stellingen.

In de twee regelgevingsdomeinen en door de enquêtes heen, zijn de bronnen van tevredenheid voor de zelfstandigen gelijk: het antwoord wordt binnen de voorziene termijn gegeven, de verstrekte informatie beantwoordt aan de behoeften en het antwoord is identiek ongeacht de contactpersoon. Er moet echter worden gewezen op de uitgesproken daling van het percentage zelfstandigen dat (volledig) akkoord gaat met de stelling betreffende de antwoordtermijn in het fiscaal domein tussen 2020 en 2022.

Wat de fiscale regelgeving betreft, heeft de voornaamste kritiek, voor de negende opeenvolgende keer, betrekking op het moeilijk kunnen contacteren van de bevoegde dienst. Dit is ook het voornaamste punt van kritiek van de zelfstandigen in het milieudomein, maar pas voor de vierde keer op rij.

Tabel 26 Kwaliteit van de contacten met de bevoegde administratie per regelgevingsdomein - Vergelijking
In % van de zelfstandigen dat (volledig) akkoord gaat met de stelling

	2000	2002	2004	2006	2008	2010	2012	2014	2016	2020	2022
Fiscaliteit											
Het is duidelijk tot welke dienst men zich moet wenden	46	47	47	49	53	51	45	39	40	34	40
De bevoegde dienst is gemakkelijk te contacteren	46	48	45	42	51	50	39	35	28	31	31
De administratie geeft nauwkeurige antwoorden	46	51	52	55	59	60	60	50	47	51	53
De beslissingen zijn duidelijk gemotiveerd	39	43	48	43	52	57	55	41	48	51	42
De administratie antwoordt binnen de voorziene termijn	52	58	64	58	65	71	62	60	59	60	51
Dezelfde antwoorden ongeacht de contactpersoon	37	45	47	45	58	52	51	44	46	46	51
De verkregen informatie beantwoordt aan de behoeften	53	57	56	63	63	66	62	53	55	54	56
Milieu											
Het is duidelijk tot welke dienst men zich moet wenden	44	42	39	44	46	51	43	42	49	34	42
De bevoegde dienst is gemakkelijk te contacteren	41	41	37	47	42	46	45	37	44	36	32
De administratie geeft nauwkeurige antwoorden	47	40	37	51	55	54	48	47	53	41	44
De beslissingen zijn duidelijk gemotiveerd	40	35	31	43	50	47	43	47	49	38	34
De administratie antwoordt binnen de voorziene termijn	49	55	54	66	57	65	55	60	61	48	54
Dezelfde antwoorden ongeacht de contactpersoon	48	45	42	52	44	48	48	47	49	46	49
De verkregen informatie beantwoordt aan de behoeften	51	42	50	59	62	60	52	53	65	43	49

Bijlagen

Bijlage 1 Definitie van de administratieve lasten per regelgevingsdomein

Elke enquête is vergezeld van een toelichtingsnota waarin voor de ondernemingen of de zelfstandigen een duidelijke omschrijving wordt gegeven van de administratieve lasten. Die bijlage omvat de definitie van de administratieve lasten voor elk beschouwd regelgevingsdomein, zoals ze bij de enquête gevoegd is.

Met de administratieve lasten in het kader van de fiscale regelgeving worden de administratieve verplichtingen bedoeld die betrekking hebben op de fiscale situatie van de onderneming, namelijk:

- btw (aangiften, overzichten, listings, facturen, boeken...);
- vennootschapsbelasting (aangiften, afschrijvingstabellen, aanvraag voor fiscale aftrek voor investeringen...);
- personenbelasting voor de zelfstandigen (aangiften, tabellen, overzichten, bijlagen...), voorafbetalingen;
- onroerende voorheffing (aangiften en inkomstenfiches), roerende voorheffing op dividenden en obligatieleningen (aangiften, zegelrecht, licenties, vergunningen, patenten...);
- belasting op kapitaalbreng;
- douanerechten en accijnzen;
- gemeente- en regionale belastingen (heffing op drijfkracht...);
- belastingen op voertuigen (verkeersbelasting, belasting op de inverkeersstelling,...).

De administratieve kosten zijn de kosten verbonden aan de procedures en verplichtingen die de overheid oplegt aan de ondernemingen en die ze ofwel zelf vervullen ofwel uitbesteden aan externe diensten om de fiscale regelgeving na te leven. Ze omvatten de tijd en de middelen die het personeel of de externe experts nodig hebben om de regelgeving te begrijpen, de informatie te verzamelen, te verwerken, voor te stellen of te bewaren en om de formulieren in te vullen die de administratie vereist. Het betalen van heffingen en belastingen op zich mag dus niet beschouwd worden als administratieve kosten die voortvloeien uit de toepassing van de fiscale regelgeving. De impact van alle fiscale regelgevingen die wegen op de ondernemingen moet worden onderzocht, ongeacht hun oorsprong (lokale, provinciale, regionale, nationale of internationale instantie).

Onder milieuregelgeving vallen de administratieve verplichtingen en formaliteiten (vergunningen, licenties, milieuverslagen, aangifte-, meldings-, etikettering- en rapporteringsverplichtingen) als gevolg van de regelgeving inzake:

- uitstoot/lozing, straling, ionisatie;
- waterverbruik, water- en luchtvervuiling, kwaliteitsnormen voor lucht;
- hantering van gevaarlijke stoffen, het gebruik van meststoffen;

- afvalverwerking, bodemsanering;
- het verwerken van producten, kwaliteitsnormen, voorschriften voor de producten en het productieproces;
- milieuvergunningen en vergunningen inzake ruimtelijke ordening, milieueffectenrapportering;
- milieuheffingen en -belastingen (aangifte, analyses en geschillen);
- lawaai - geluidsoverlast en normen.

De administratieve kosten inzake milieu komen van de procedures en formaliteiten die de onderneming ofwel zelf voor haar rekening neemt, ofwel uitbesteedt aan externe diensten om de milieuregelgeving te kunnen naleven. Ze omvatten de tijd en de middelen die het personeel of de externe experts nodig hebben om de regelgeving te begrijpen, de informatie te verzamelen, te verwerken, voor te stellen of te bewaren en om de formulieren in te vullen die de administratie vereist. De administratieve kosten inzake milieu omvatten dus niet de belastingen en heffingen die effectief betaald zijn, de kapitaaluitgaven of de betalingen voor machines, uitrustingsgoederen of overige productiefactoren als gevolg van de productie- of verkoopactiviteiten van de onderneming opdat ze in orde zou zijn met de milieuregelgeving. De impact van alle milieuregelgevingen die wegen op de onderneming, dient geëvalueerd te worden, ongeacht hun oorsprong (lokale, provinciale, regionale, nationale of internationale instantie).

Onder administratieve lasten ten gevolge van de arbeidsregelgeving worden de administratieve verplichtingen verstaan die betrekking hebben op de volgende elementen:

- aanwerving en ontslag van loontrekkenden;
- de quota's (stages, startbaanovereenkomsten);
- sociale documenten, verplichtingen in verband met arbeidsvoorwaarden (inclusief bijzonder verlof zoals tijdskrediet, ouderschapsverlof, palliatief verlof..., herstructureringen);
- aangiftes inzake sociale bijdragen en sociale risico's gedekt door de sociale zekerheid;
- verplichte melding van statistische gegevens inzake tewerkstelling.

De administratieve lasten komen overeen met de procedures en formaliteiten die de relaties met de overheden bepalen. De onderneming neemt die procedures en formaliteiten ofwel zelf voor haar rekening ofwel doet ze een beroep op een externe dienst om de regelgeving inzake tewerkstelling na te leven. Ze omvatten de tijd en de middelen die het personeel of de externe experts nodig hebben om de regelgeving te begrijpen, de informatie te verzamelen, te verwerken, voor te stellen of te bewaren en om de formulieren in te vullen die de administratie vereist. De effectieve betaling van de loonvoorheffing en de socialezekerheidsbijdragen mag dus niet in aanmerking worden genomen. De impact van alle regelgevingen inzake tewerkstelling die op de onderneming wegen, dient te worden geëvalueerd, wat hun oorsprong ook is (lokale, provinciale, regionale, nationale of internationale instantie).

Bijlage 2 Schattingsmethode

De totale kosten van de administratieve lasten zijn alle middelen, uitgedrukt in euro, die de ondernemingen en de zelfstandigen besteden opdat ze kunnen voldoen aan de administratieve vereisten inzake fiscaliteit, milieu en tewerkstelling (dit laatste enkel voor de ondernemingen). Concreet zijn die totale kosten de som van de interne en externe kosten voor de bestudeerde regelgevingsdomeinen.

De interne kosten zijn de loonkosten voor het aantal uren die binnen het bedrijf of door de zelfstandige jaarlijks worden besteed aan het invullen van formulieren. De externe kosten omvatten de uitgaven gedurende één jaar aan externe diensten om de regelgevingen na te komen.

De berekening van de totale kosten voor de volledige populatie van ondernemingen en zelfstandigen gebeurt in verschillende stappen. Eerst worden de interne en de externe kosten per regelgevingsdomein en per klasse ondernemingen en zelfstandigen berekend. Vervolgens worden de totale kosten per klasse berekend (de som van drie domeinen bij de ondernemingen en de som van twee domeinen bij de zelfstandigen). Dat totaal aan kosten per klasse wordt geëxtrapoleerd naar de totale populatie van ondernemingen en zelfstandigen. Hierbij wordt rekening gehouden met de verdeling van de populatie van ondernemingen en zelfstandigen per klasse, zoals de onderstaande tabellen aantonen.

In deze studie omvat het begrip 'ondernemingen' alle ondernemingen en zelfstandigen die ten minste één werknemer in dienst hebben. De stratificatie van de ondernemingen gebeurt hier volgens ondernemingsgrootte en activiteitensector.

Tabel 27 Aantal ondernemingen in België in december 2022

Ondernemingstype	Klasse	Aantal ondernemingen
Verwerkende nijverheid 1-9 werknemers	S ₁₁	9 954
Verwerkende nijverheid 10-249 werknemers	S ₂₁	5 270
Verwerkende nijverheid > 249 werknemers	S ₃₁	364
Diensten 1-9 werknemers	S ₁₂	157 264
Diensten 10-249 werknemers	S ₂₂	24 369
Diensten > 249 werknemers	S ₃₂	904
Totaal		198 125

Bron Statbel.

De 'zelfstandigen' omvatten zelfstandigen in hoofdberoep zonder personeel en de vrije beroepen. Deze populatie is opgedeeld in vier activiteitensectoren.

Tabel 28 Aantal zelfstandigen in België in december 2022

Type zelfstandige	Klasse	Aantal zelfstandigen
Landbouw	S ₉₁	30 703
Industrie	S ₉₂	26 791
Bouwnijverheid	S ₉₃	68 698
Diensten	S ₉₄	306 040
Totaal		432 232

Bron: Statbel.

De resultaten van de enquête zijn statistisch significant zoals blijkt uit onderstaande tabel die de resultaten met hun 90%-betrouwbaarheidsinterval weergeeft.

Tabel 29 Schatting van de totale kosten en het betrouwbaarheidsinterval per klasse - 2022
In euro

Klasse	Totale kosten	Betrouwbaarheidsinterval
Ondernemingen:		
Industrie - klein	168 574 644	130 917 472 - 206 231 815
Industrie - middelgroot	447 997 773	328 867 094 - 567 128 452
Industrie - groot	205 798 288	100 141 623 - 311 270 953
Diensten - klein	2 289 564 109	1 552 029 394 - 3 027 098 825
Diensten - middelgroot	1 628 659 558	1 079 774 976 - 2 177 544 140
Diensten - groot	288 444 845	194 383 301 - 382 506 390
Totaal	5 029 039 218	3 386 297 861 - 6 671 780 576
Zelfstandigen:		
Landbouw	106 947 599	87 303 416 - 126 591 781
Industrie	48 302 846	33 591 169 - 63 014 524
Bouwnijverheid	174 828 980	99 017 595 - 250 640 366
Diensten	626 105 190	419 617 246 - 832 593 134
Totaal	956 184 615	639 529 426 - 1 272 839 805

Bijlage 3 Gevoeligheidsanalyse

Impact van bevolkingsverandering

Tabel 30 geeft de totale kosten van de administratieve lasten in 2022 in de veronderstelling dat het aantal ondernemingen en zelfstandigen ongewijzigd zou zijn ten opzichte van 2020.

Tussen 2020 en 2022 is het aantal ondernemingen gedaald, namelijk van 202 929 eenheden tot 198 125 eenheden, of een vermindering van 2,4%. De structuur van de populatie is ook veranderd, met een stijging van het aantal ondernemingen in de industrie ongeacht de grootte en een daling van het aantal ondernemingen in de diensten ongeacht de grootte. Deze veranderingen zijn vooral uitgesproken voor grote ondernemingen.

Het aantal zelfstandigen is tussen 2020 en 2022 ook gedaald, van 459 147 eenheden tot 432 232 eenheden, of een vermindering van 5,9%. Het aantal zelfstandigen is gedaald in de landbouwsector, waar het aantal zelfstandigen sinds 2006 gestaag daalt, en vooral in de dienstensector, voor het eerst sinds 2014.

De totale kosten van de administratieve lasten voor de ondernemingen en de zelfstandigen in België zijn met 1 043 156 514 euro gestegen tussen 2020 en 2022. Indien de populatie van ondernemingen en zelfstandigen op haar niveau van 2020 gebleven was, zouden de totale kosten gestegen zijn met 1 508 499 413 euro. De verandering in de populatie van zelfstandigen en ondernemingen tussen 2020 en 2020 heeft dus geleid tot een minder uitgesproken stijging van de totale kosten van administratieve lasten (31% lager dan de stijging zonder verandering in de populatie).

Tabel 30 Gevoeligheidsanalyse: Gemiddelde totale kosten in 2022 geëxtrapoleerd naar de populatie van 2020
In euro

Klasse	Totale kosten 2022	Gemiddelde totale kosten 2022 x Populatie 2020
Ondernemingen:		
Industrie - klein	168 574 644	166 017 404
Industrie - middelgroot	447 997 773	423 175 126
Industrie - groot	205 798 288	179 225 432
Diensten - klein	2 289 564 109	2 296 770 681
Diensten - middelgroot	1 628 659 558	1 913 035 052
Diensten - groot	288 444 845	462 022 275
Totaal	5 029 039 218	5 440 245 970
Zelfstandigen:		
Landbouw	106 947 599	109 716 818
Industrie	48 302 846	42 493 740
Bouwnijverheid	174 828 980	160 282 379
Diensten	626 105 190	697 827 827
Totaal	956 184 615	1 010 320 763

Impact van prijsstijgingen

De geschatte kosten van administratieve lasten worden uitgedrukt in euro's. Het is een nominale waarde. In 2022 was de inflatie echter weer hoger dan in de afgelopen twee decennia. Het is daarom ook interessant om de kosten van de administratieve lasten uit te drukken in constante euro's van 2000. Hiervoor wordt de impliciete bbp-deflator gekozen om prijsbewegingen weer te geven. Deze deflator

heeft de voorkeur boven de consumentenprijsindex omdat de administratieve lasten productiekosten zijn en als zodanig niet direct gekoppeld zijn aan de consumptieve bestedingen van huishoudens. De volgende grafiek toont de verandering in het bedrag van de administratieve uitgaven in constante euro's in 2000 voor de elf uitgevoerde enquêtes.

Bijlage 4 Voorbeeld van vragenlijst

Brussel, 1 juni 2023

«TX_CO_NM»
 «TX_STR_NM» «TX_HO_NR»
 «TX_BX_NUM»
 «CD_ZIP» «TX_LOC_NM»

Betreft: Enquête naar de administratieve lasten

Mevrouw, Mijnheer,

Om de twee jaar nodigt de Dienst voor Administratieve Vereenvoudiging (DAV) – die recent werd geïntegreerd in de FOD BOSA - bedrijven en zelfstandigen uit om hun administratieve lasten te evalueren.

Aan de hand van uw antwoorden kunnen wij de evolutie van de administratieve lasten in kaart brengen en opvolgen.

U kan de vragenlijst on line invullen op <https://plan.statdata.be>. Uw gebruikerscode en wachtwoord kan u terugvinden op de achterzijde van deze brief en bovenaan elke pagina van de papieren vragenlijst. Het digitaal invullen vergt slechts 15 minuten.

Indien u de vragenlijst liever invult op papier kan u deze terugsturen in de bijgevoegde enveloppe, zonder postzegel.

U kan de vragenlijst digitaal invullen of de ingevulde papieren vragenlijst terugsturen tot **1 september 2023**.

Uw antwoorden zijn vertrouwelijk en zullen worden verwerkt in een openbaar rapport. De rapporten van de voorgaande jaren zijn vrij beschikbaar op www.plan.be.

De enquête wordt gesteund door de vertegenwoordigers van de ondernemingsorganisaties in het Sturingscomité Administratieve Vereenvoudiging: het VBO, UCM, UNIZO, het NSZ, Agoria en Embuild.

Ik dank u bij voorbaat voor uw medewerking.

Jack Hamande,

Directeur-generaal van de
 DG Vereenvoudiging en Digitalisering

FOD BOSA

<https://plan.statdata.be>

User Id	«TX_NAME»
Password	«TX_PASSWORD»

Informatie en toegang tot persoonsgegevens

De GDPR (Regulation EU 2016/679 of the European Parliament and of the Council of 27 April 2016 on the protection of natural persons with regard to the processing of personal data and on the free movement of such data) en de wet van 30 juli 2018 - Wet betreffende de bescherming van natuurlijke personen met betrekking tot de verwerking van persoonsgegevens zijn de referenties van het Federaal Planbureau voor de verwerking van persoonsgegevens.

Identiteit en contactgegevens van de Verwerkingsverantwoordelijke: De heer Baudouin Regout, Commissaris van het Plan, Federaal Planbureau, Belliardstraat 14-18, 1040 Brussel. E-mail: contact@plan.be. Telefoon: 02/ 507.73. 11. Contactgegevens van de Functionaris voor gegevensbescherming (DPO): Data Protection Officer, Federaal Planbureau, Belliardstraat 14-18, 1040 Brussel E-mail: dpo@plan.be.

Rechtsgrondslag van de verwerking: de verwerking valt binnen de opdrachten die aan het Federaal Planbureau (FPB) zijn toevertrouwd bij de wet van 21 december 1994 (artikel 124 e.v.) houdende sociale en diverse bepalingen, met inbegrip van de oprichting van het Federaal Planbureau (FPB), gepubliceerd in het Belgisch Staatsblad van 23.12.1994.

Het Federaal Planbureau verstrekt en publiceert alleen anonieme en geaggregeerde globale gegevens; in geen geval verstrekt het Federaal Planbureau gegevens aan derden, noch exporteert het gegevens buiten België en publiceert het geen persoonsgegevens van onrechtstreeks of rechtstreeks identificeerbare burgers.

De Beheersdienst van de Kruispuntbank van Ondernemingen, de bron van de verwerkte gegevens, heeft ermee ingestemd dat de Sectorale Directie van het Federaal Planbureau gebruik maakt van een steekproef van de gegevens uit de KBO-databank, die verzameld en verwerkt worden door de Algemene Directie Statistiek van de FOD Economie. Deze gegevens zijn afkomstig uit publiek toegankelijke bronnen.

De gegevens van de steekproeven worden aangevuld met gegevens die met deze enquête zijn verzameld.

De betrokkene heeft het recht de verwerkingsverantwoordelijke om toegang tot, rectificatie of wissing van zijn persoonsgegevens te verzoeken, of om een beperking van de verwerking die op hem betrekking heeft; heeft het recht bezwaar te maken tegen de verwerking en heeft het recht op overdraagbaarheid van gegevens in overeenstemming met de GDPR voor de duur van de enquête, d.w.z. tot 31 december 2021.

De steekproefgegevens en de gegevens die in het kader van de enquête zijn verzameld, worden door het Federaal Planbureau gedurende een periode van 5 jaar bewaard.

Elke burger heeft het recht om een klacht in te dienen bij de Gegevensbeschermingsautoriteit (DPA) die als controle-autoriteit optreedt op het gebied van de bescherming van de persoonlijke levenssfeer (GDPR, DPA, Data Protection Authority).

https://plan.statdata.be	
User Id	«TX_NAME»
Password	«TX_PASSWORD»

ENQUÊTE OVER DE KOSTEN DIE VOORTVLOEIEN UIT DE TOEPASSING VAN DE REGELGEVING INZAKE TEWERKSTELLING

Met deze enquête willen we de administratieve lasten ramen die in **2022** ten laste vielen van de Belgische ondernemingen en de zelfstandigen.

Uw ervaring is bijzonder waardevol en zou voor ons zeer nuttig zijn: de resultaten van deze enquête zullen namelijk worden gebruikt om de administratieve vereenvoudiging in ons land te versnellen. Administratieve vereenvoudiging is een belangrijke uitdaging. Daarom sturen wij u deze vragenlijst om uw mening te vernemen over de impact van bepaalde vereenvoudigingen en over domeinen waar nog verdere vereenvoudigingsinspanningen nodig zijn.

Aangezien slechts een klein aantal ondernemingen deze vragenlijst krijgen, zijn uw antwoorden zeer belangrijk voor de betrouwbaarheid van de resultaten.

U kunt antwoorden:

- ofwel via onze webstek:
<https://plan.statdata.be>
In dit geval moet u de User Id en het Password ingeven dat u hieronder vindt:

https://plan.statdata.be	
User Id	«TX_NAME»
Password	«TX_PASSWORD»

- ofwel via de post met de bijgevoegde gefrankeerde enveloppe.

Wij danken u alvast voor de tijd die u vrijmaakt om deze vragenlijst te beantwoorden. Het invullen van de enquête via mail zal ongeveer 10 minuten vragen en op papier ongeveer 20 minuten. De uiterste datum waarop de enquête ons moet bereiken is **1 september 2023**. Uw antwoorden worden **strikt vertrouwelijk** behandeld.

Met dank voor uw medewerking.

https://plan.statdata.be	
User Id	«TX_NAME»
Password	«TX_PASSWORD»

HOE DEZE ENQUETE INVULLEN?

Deze enquête gaat over de administratieve lasten gemaakt in uw onderneming voor het toepassen van de regelgeving inzake **tewerkstelling**. Wij vragen u om in uw antwoorden **geen rekening te houden** met de administratieve lasten die verbonden zijn aan de speciale maatregelen die de federale en regionale regeringen in het kader van de **coronacrisis** en de **energiecrisis** hebben genomen.

1. Wat bedoelen we met de administratieve lasten van de regelgeving inzake tewerkstelling?

Met de administratieve lasten in het kader van de regelgeving op gebied van tewerkstelling bedoelen wij alle administratieve verplichtingen en formaliteiten die voortvloeien uit de regelgeving op het gebied van:

- indienstneming en ontslag van loontrekkenden,
- de quota (stages, startbaanovereenkomsten)
- de sociale formaliteiten, de verplichtingen die te maken hebben met alle arbeidsvoorwaarden (inclusief bijzondere verlofregelingen zoals tijdskrediet, ouderschapsverlof, verlof voor palliatieve zorg,... en beschermingsmaatregelen bij herstructurering),
- de aangiften met betrekking tot de sociale bijdragen en de sociale risico's gedekt door de sociale zekerheid,
- de verplichte mededeling van statistische gegevens over tewerkstelling.

2. Welke administratieve lasten komen in aanmerking?

De bedoelde administratieve lasten zijn de kosten, die door uw onderneming of door een derde worden gedragen, voor het naleven van de procedures en formaliteiten opgelegd door de regelgeving op gebied van tewerkstelling. Ze omvatten zowel de tijd als de middelen die het personeel of de externe experts nodig hebben voor het begrijpen van de regelgevingen, het verzamelen, het verwerken, het indienen en bewaren van de gevraagde inlichtingen alsook voor het invullen van de administratieve formulieren.

De bedoelde administratieve lasten omvatten dus niet de werkelijke betaling van de voorheffingen op de lonen en de bijdragen voor sociale zekerheid.

Wij vragen u de administratieve lasten te ramen van alle regelgevingen op gebied van tewerkstelling die betrekking hebben op uw onderneming, ongeacht hun oorsprong (gemeentelijk, provinciaal, gewestelijk, nationaal of internationaal).

3. Wie moet deze vragenlijst invullen?

- Behoort uw onderneming tot een groep of een holding, of heeft ze **meerdere vestigingen in België**, beantwoord de enquête dan uit hoofde van de groep, de holding of al de vestigingen.
- Maakt uw onderneming deel uit van een internationale groep of heeft ze ook vestigingen in het buitenland, **geef dan alleen de administratieve lasten voor de activiteiten in België**.

https://plan.statdata.be	
User Id	«TX_NAME»
Password	«TX_PASSWORD»

DEEL A: IDENTIFICATIEFICHE VAN DE ONDERNEMING

Gelieve de volgende gegevens na te kijken en indien nodig te verbeteren.

A1. Hoeveel personen waren er in december 2022 tewerkgesteld?

Totaal

A2. Wat is de omzet (exclusief BTW) van het jaar 2022?

Omzet in euro

DEEL B: ADMINISTRatieve LASTEN VERBONDEN AAN DE REGELGEVING INZAKE TEWERKSTELLING VOOR HET JAAR 2022**B1. Hoeveel uren hebben het personeel en de directie van uw onderneming in 2022 nodig gehad om te beantwoorden aan de administratieve verplichtingen van de regelgeving inzake tewerkstelling?**

Aantal uren

B2. Wat is de jaarlijkse kost, in euro uitgedrukt, van de uren die het personeel en de directie in 2022 hebben besteed aan de administratieve verplichtingen van de regelgeving inzake tewerkstelling?

Kost in euro

B3. Hoeveel heeft uw onderneming in 2022 betaald aan externe diensten om de administratieve verplichtingen van de regelgeving inzake tewerkstelling na te komen?

(Neem in uw raming alle uitgaven op voor het gebruik van diensten van derden die geen deel uitmaken van uw onderneming zoals boekhouders, advocaten en consulenten, externe preventiediensten, de aankoop van gespecialiseerde publicaties nodig voor het naleven van de regelgeving.)

Uitgaven in euro

<https://plan.statdata.be>

User Id	«TX_NAME»
Password	«TX_PASSWORD»

DEEL C: KWALITEIT VAN DE REGELGEVING EN VAN HAAR TOEPASSING

C1. Bent u het eens met de volgende uitspraken over de regelgeving inzake tewerkstelling? (Slechts 1 vakje per regel aankruisen)

	Volkomen eens	Eerder eens	Eerder oneens	Volkomen oneens	Geen mening
Ze worden u meegedeeld voordat ze worden goedgekeurd.	☐	☐	☐	☐	☐
Ze zijn gemakkelijk te begrijpen.	☐	☐	☐	☐	☐
Hun doelstellingen zijn duidelijk.	☐	☐	☐	☐	☐
Ze zijn voldoende aangepast aan alle omstandigheden.	☐	☐	☐	☐	☐
Ze worden u op tijd meegedeeld om ze te kunnen naleven.	☐	☐	☐	☐	☐
Ze vertonen een goede onderlinge samenhang.	☐	☐	☐	☐	☐
Ze gaan gepaard met adequate en duidelijke informatie.	☐	☐	☐	☐	☐

C2. Bent u het eens met de volgende uitspraken over uw contacten met de administratie over de regelgeving inzake tewerkstelling? (Slechts 1 vakje per regel aankruisen)

	Volkomen eens	Eerder eens	Eerder oneens	Volkomen oneens	Geen mening
Het is gemakkelijk te achterhalen tot welke dienst men zich moet wenden.	☐	☐	☐	☐	☐
De bevoegde diensten zijn gemakkelijk te contacteren.	☐	☐	☐	☐	☐
De administratie geeft nauwkeurige antwoorden.	☐	☐	☐	☐	☐
De administratieve beslissingen zijn duidelijk gemotiveerd.	☐	☐	☐	☐	☐
De administratie antwoordt binnen een redelijke termijn.	☐	☐	☐	☐	☐
De antwoorden zijn steeds dezelfde, wie er ook gecontacteerd wordt.	☐	☐	☐	☐	☐
De verkregen informatie beantwoordt aan uw behoeften.	☐	☐	☐	☐	☐

<https://plan.statdata.be>

User Id «TX_NAME»
Password «TX_PASSWORD»

DEEL D : EVOLUTIE VAN DE REGELGEVING EN VAN HAAR TOEPASSING

D1. **Hoe tevreden bent u over de volgende vereenvoudigingsinitiatieven?** (Slechts 1 vakje per regel aankruisen)

	Ik ken het niet	Ik maak er geen gebruik van	ontevreden	Ik ben ... neutraal	tevreden
e-Box Enterprise	☐	☐	☐	☐	☐
MyMinfin	☐	☐	☐	☐	☐
MyEnterprise	☐	☐	☐	☐	☐
Biztax	☐	☐	☐	☐	☐
e-Procurement	☐	☐	☐	☐	☐
Mercurius (e-factuur)	☐	☐	☐	☐	☐
Hermes (e-factuur)	☐	☐	☐	☐	☐

D2. **Hoe zijn volgens u de administratieve kosten voor het naleven van de regelgevingen in de volgende domeinen geëvolueerd tijdens de afgelopen twee jaar?** (Slechts 1 vakje per regel aankruisen)

Domein van regelgeving	Aanzienlijk gestegen	Gestegen	Ongewijzigd gebleven	Gedaald	Aanzienlijk gedaald	Geen antwoord
Tewerkstelling	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Fiscaliteit	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Milieu	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Andere	☐	☐	☐	☐	☐	☐

https://plan.statdata.be	
User Id	«TX_NAME»
Password	«TX_PASSWORD»

Basisinlichtingen (facultatief)

STRIKT VERTROUWELIJK	
Gelieve de coördinaten van de persoon die de vragenlijst heeft ingevuld te vermelden.	
Naam:	<input type="text"/>
Functie:	<input type="text"/>
Telefoonnummer:	<input type="text"/>
E-mail adres:	<input type="text"/>
Wenst u een exemplaar van het syntheseverslag dat van dit project gemaakt zal worden?	
☐ Ja	
☐ Nee	

Tot hier de vragenlijst.
Dank u voor de medewerking!

Voor alle inlichtingen in verband met deze enquête, gelieve u te wenden tot:

Enquête over de administratieve lasten 2022
Federaal Planbureau
Belliardstraat 14-18,
1040 Brussel

E-mail: enquetes@plan.be

Federaal Planbureau

Het Federaal Planbureau (FPB) is een instelling van openbaar nut die beleidsrelevante studies en vooruitzichten maakt over economische, socio-economische en milieuvraagstukken. Daarnaast bestudeert het de integratie van die vraagstukken in een context van duurzame ontwikkeling. Het stelt zijn wetenschappelijke expertise onder meer ter beschikking van de regering, het Parlement, de sociale gesprekspartners, nationale en internationale instellingen.

De werkzaamheden van het FPB worden steeds gekenmerkt door een onafhankelijke benadering, transparantie en aandacht voor het algemeen welzijn. De kwaliteit van de gegevens, een wetenschappelijke methodologie en de empirische geldigheid van de analyses staan daarbij centraal. Tot slot zorgt het FPB voor een ruime verspreiding van de resultaten van zijn werkzaamheden en draagt zo bij tot het democratisch debat.

Het Federaal Planbureau is EMAS en Ecodynamische Onderneming (drie sterren) gecertificeerd voor zijn milieubeheer.

Belliardstraat 14-18, 1040 Brussel

+32-2-5077311

www.plan.be

contact@plan.be

Overname wordt toegestaan, behalve voor handelsdoeleinden, mits bronvermelding.

Verantwoordelijke uitgever: Baudouin Regout

Wettelijk Depot: D/2024/7433/22